

REVISIONSKONTORET

REVISIONSRAPPORT

NR 4 mars 2003

DNR 420/70-03

Stadens arbete för ökad tillgänglighet

Stockholms stads handikappolitik är inte tydlig

Stadens handikapplan måste ge mer vägledning

Stadens uppföljning av arbetet för ökad tillgänglighet är otillfredsställande

Kommunfullmäktiges mål för ökad tillgänglighet bör framgå av stadens översiktsplan och genomsyra stadens planprocess. Här har stadsbyggnadsnämnden och gatu- samt fastighetsnämnden nyckelfunktioner

Alla nämnder och styrelser ska upprätta lokala handikapplaner. Handikappråden måste ges möjligheter att delta aktivt i processen

De granskade nämnderna idrottsnämnden, kulturnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd arbetar på ett strukturerat sätt med åtgärder för ökad tillgänglighet

Till
Gatu- och fastighetsnämnden

Revisionsrapporten ”Stadens arbete för ökad tillgänglighet”

Revisorsgrupp 2 har vid sitt sammanträde den 7 mars 2003 behandlat rubricerade rapport och beslutat att överlämna den till gatu- och fastighetsnämnden för yttrande i tillämpliga delar senast 2003-06-02. Rapporten har också överlämnats till stadsbyggnadsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, socialtjänstnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd för yttrande. Övriga nämnder har fått rapporten för kännedom och eventuella synpunkter.

Av revisionsrapporten framgår följande

- **Stockholms stads handikappolitik är inte tydlig**
Kommunfullmäktiges mål måste vara tydligt uttalade och förankrade i stadens alla nämnder och styrelser.
- **Stadens handikapplan måste ge mer vägledning**
Stadens handikapplan måste innehålla tydliga mål och åtgärder för hur fullmäktiges mål ska förverkligas. Nämnders och styrelserns ansvar för de lokala handikapplanerna måste framgå.
- **Stadens uppföljning av arbetet för ökad tillgänglighet är otillfredsställande**
Det måste finnas en samlad uppföljning av stadens åtgärder för ökad tillgänglighet som svarar på om stadens mål uppfylls. Ansvar för denna uppföljning måste anges.
- **Kommunfullmäktiges mål för ökad tillgänglighet bör framgå av stadens översiktsplan och genomsyra stadens planprocess. Här har stadsbyggnadsnämnden och gatu- och fastighetsnämnden nyckelfunktioner**

Gatu- och fastighetsnämnden bör fastställa en strategi för hur det fortsatta tillgänglighetsarbetet ska bedrivas.

Gatu- och fastighetsnämnden måste ange vad fullmäktiges höga ambitionsnivå innebär för den fortsatta utbyggnaden av Hammarby Sjöstad och vilka krav nämnden ställer på byggherrar och andra aktörer.

Det är oacceptabelt att åtgärder för ökad tillgänglighet i stadens egna byggnader har förhindrats beroende på oenighet inom gatu- och fastighetskontoret om hur kostnaderna för åtgärderna ska bokföras.

- **Alla nämnder och styrelser ska upprätta lokala handikapplaner. Handikappråden måste ges möjligheter att delta aktivt i processen.**
- **De granskade nämnderna idrottsnämnden, kulturnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd arbetar på ett strukturerat sätt med åtgärder för ökad tillgänglighet.**

Utöver vad som ovan redovisas har revisorsgruppen noterat att de åtgärder som genomförs för att öka tillgängligheten präglas av generella punktinsatser utan sammanhang med omgivningen. Gatu- och fastighetsnämnden bör därför fastställa en strategi för hur det fortsatta tillgänglighetsarbetet ska bedrivas.

Vi ser vidare mycket allvarligt på att åtgärder i stadens egna byggnader har förhindrats beroende på oenighet inom gatu- och fastighetskontoret om hur kostnader för åtgärder ska bokföras.

Slutligen konstaterar vi att någon konkretisering av vad det innebär att Hammarby Sjöstad ska bli en spjutspets när det gäller tillgänglighet inte har presenterats. Därför måste gatu- och fastighetsnämnden ange vad fullmäktiges höga ambitionsnivå innebär för den fortsatta utbyggnaden av området och de krav nämnden ställer på byggherrar och andra aktörer.

Revisorsgrupp 1 som svarar för granskningen av kommunstyrelsen kommer att behandla rapporten då begärda yttranden från nämnderna inkommit.

Stockholm den 7 mars 2003

På revisorernas vägnar

Per Holmberg
ordförande

Jan-Erik Ek
sekreterare

Kopia till förvaltningschefen

Till
Stadsbyggnadsnämnden

Revisionsrapporten ”Stadens arbete för ökad tillgänglighet”

Revisorsgrupp 2 har vid sitt sammanträde den 7 mars 2003 behandlat rubricerade rapport och beslutat att överlämna den till stadsbyggnadsnämnden för yttrande i tillämpliga delar senast 2003-06-02. Rapporten har också överlämnats till gatu- och fastighetsnämnden, idrottsnämnden, kulturnämnden, socialtjänstnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd för yttrande. Övriga nämnder har fått rapporten för kännedom och eventuella synpunkter.

- **Stockholms stads handikappolitik är inte tydlig**
Kommunfullmäktiges mål måste vara tydligt uttalade och förankrade i stadens alla nämnder och styrelser.
- **Stadens handikapplan måste ge mer vägledning**
Stadens handikapplan måste innehålla tydliga mål och åtgärder för hur fullmäktiges mål ska förverkligas. Nämnders och styrelserns ansvar för de lokala handikapplanerna måste framgå.
- **Stadens uppföljning av arbetet för ökad tillgänglighet är otillfredsställande**
Det måste finnas en samlad uppföljning av stadens åtgärder för ökad tillgänglighet som svarar på om stadens mål uppfylls. Ansvaret för denna uppföljning måste anges.
- **Kommunfullmäktiges mål för ökad tillgänglighet bör framgå av stadens översiktsplan och genomsyra stadens planprocess. Här har stadsbyggnadsnämnden och gatu- och fastighetsnämnden nyckelfunktioner**

Gatu- och fastighetsnämnden bör fastställa en strategi för hur det fortsatta tillgänglighetsarbetet ska bedrivas.

Gatu- och fastighetsnämnden måste ange vad fullmäktiges höga ambitionsnivå innebär för den fortsatta utbyggnaden av Hammarby Sjöstad och vilka krav nämnden ställer på byggherrar och andra aktörer.

Det är oacceptabelt att åtgärder för ökad tillgänglighet i stadens egna byggnader har förhindrats beroende på oenighet inom gatu- och fastighetskontoret om hur kostnaderna för åtgärderna ska bokföras.

- **Alla nämnder och styrelser ska upprätta lokala handikapplaner. Handikappråden måste ges möjligheter att delta aktivt i processen.**
- **De granskade nämnderna idrottsnämnden, kulturnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd arbetar på ett strukturerat sätt med åtgärder för ökad tillgänglighet.**

Revisorsgrupp 1 som svarar för granskningen av kommunstyrelsen kommer att behandla rapporten då begärda yttranden från nämnderna inkommit.

Stockholm den 7 mars 2003

På revisorernas vägnar

Per Holmberg
ordförande

Jan-Erik Ek
sekreterare

Kopia till förvaltningschefen

Till
Idrottsnämnden

Revisionsrapporten ”Stadens arbete för ökad tillgänglighet”

Revisorsgrupp 2 har vid sitt sammanträde den 7 mars 2003 behandlat rubricerade rapport och beslutat att överlämna den till idrottsnämnden för yttrande i tillämpliga delar senast 2003-06-02. Rapporten har också överlämnats till gatu- och fastighetsnämnden, stadsbyggnadsnämnden, kulturnämnden, socialtjänstnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd för yttrande. Övriga nämnder har fått rapporten för kännedom och eventuella synpunkter.

- **Stockholms stads handikappolitik är inte tydlig**
Kommunfullmäktiges mål måste vara tydligt uttalade och förankrade i stadens alla nämnder och styrelser.
- **Stadens handikapplan måste ge mer vägledning**
Stadens handikapplan måste innehålla tydliga mål och åtgärder för hur fullmäktiges mål ska förverkligas. Nämnders och styrelserns ansvar för de lokala handikapplanerna måste framgå.
- **Stadens uppföljning av arbetet för ökad tillgänglighet är otillfredsställande**
Det måste finnas en samlad uppföljning av stadens åtgärder för ökad tillgänglighet som svarar på om stadens mål uppfylls. Ansvaret för denna uppföljning måste anges.
- **Kommunfullmäktiges mål för ökad tillgänglighet bör framgå av stadens översiktsplan och genomsyra stadens planprocess. Här har stadsbyggnadsnämnden och gatu- och fastighetsnämnden nyckelfunktioner**

Gatu- och fastighetsnämnden bör fastställa en strategi för hur det fortsatta tillgänglighetsarbetet ska bedrivas.

Gatu- och fastighetsnämnden måste ange vad fullmäktiges höga ambitionsnivå innebär för den fortsatta utbyggnaden av Hammarby Sjöstad och vilka krav nämnden ställer på byggherrar och andra aktörer.

Det är oacceptabelt att åtgärder för ökad tillgänglighet i stadens egna byggnader har förhindrats beroende på oenighet inom gatu- och fastighetskontoret om hur kostnaderna för åtgärderna ska bokföras.

- **Alla nämnder och styrelser ska upprätta lokala handikapplaner. Handikappråden måste ges möjligheter att delta aktivt i processen.**
- **De granskade nämnderna idrottsnämnden, kulturnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd arbetar på ett strukturerat sätt med åtgärder för ökad tillgänglighet.**

Revisorsgrupp 1 som svarar för granskningen av kommunstyrelsen kommer att behandla rapporten då begärda yttranden från nämnderna inkommit.

Stockholm den 7 mars 2003

På revisoreernas vägnar

Per Holmberg
ordförande

Jan-Erik Ek
sekreterare

Kopia till förvaltningschefen

Brand- och räddningsnämnden
Kyrkogårdsnämnden
Miljö- och hälsoskyddsnämnden
Renhållningsnämnden
Saluhallsstyrelsen

Revisionsrapport: Stadens arbete för ökad tillgänglighet

Revisorsgrupp 2 har behandlat revisionsrapporten vid sitt sammanträde den 7 mars 2003.

- **Stockholms stads handikappolitik är inte tydlig**
Kommunfullmäktiges mål måste vara tydligt uttalade och förankrade i stadens alla nämnder och styrelser.
- **Stadens handikapplan måste ge mer vägledning**
Stadens handikapplan måste innehålla tydliga mål och åtgärder för hur fullmäktiges mål ska förverkligas. Nämnders och styrelserns ansvar för de lokala handikapplanerna måste framgå.
- **Stadens uppföljning av arbetet för ökad tillgänglighet är otillfredsställande**
Det måste finnas en samlad uppföljning av stadens åtgärder för ökad tillgänglighet som svarar på om stadens mål uppfylls. Ansvaret för denna uppföljning måste anges.
- **Kommunfullmäktiges mål för ökad tillgänglighet bör framgå av stadens översiktsplan och genomsyra stadens planprocess. Här har stadsbyggnadsnämnden och gatu- och fastighetsnämnden nyckelfunktioner**

Gatu- och fastighetsnämnden bör fastställa en strategi för hur det fortsatta tillgänglighetsarbetet ska bedrivas.

Gatu- och fastighetsnämnden måste ange vad fullmäktiges höga ambitionsnivå innebär för den fortsatta utbyggnaden av Hammarby Sjöstad och vilka krav nämnden ställer på byggherrar och andra aktörer.

Det är oacceptabelt att åtgärder för ökad tillgänglighet i stadens egna byggnader har förhindrats beroende på oenighet inom gatu- och fastighetskontoret om hur kostnaderna för åtgärderna ska bokföras.

- **Alla nämnder och styrelser ska upprätta lokala handikapplaner. Handikappråden måste ges möjligheter att delta aktivt i processen.**

- **De granskade nämnderna idrottsnämnden, kulturnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd arbetar på ett strukturerat sätt med åtgärder för ökad tillgänglighet.**

Revisorerna överlämnar rapporten till ovanstående nämnder för kännedom och eventuella synpunkter senast den 2003-06-02.

Rapporten överlämnas även till socialtjänstnämnden, kulturnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd, gatu- och fastighetsnämnden, stadsbyggnadsnämnden och idrottsnämnden för yttrande i tillämpliga delar.

Revisorsgrupp 1 som svarar för granskningen av kommunstyrelsen kommer att behandla rapporten då begärda yttranden från nämnderna inkommit.

Per Holmberg
Ordförande revisorsgrupp 2

Jan-Erik Ek
sekreterare

Kopia till: förvaltningschefen vid respektive förvaltning enligt ovan.

Socialtjänstnämnden
Kulturnämnden
Hägerstens stadsdelsnämnd

Revisionsrapport: Stadens arbete för ökad tillgänglighet

Revisorsgrupperna 3 och 4 har behandlat revisionsrapporten vid sitt gemensamma sammanträde den 6 mars 2003.

- **Stockholms stads handikappolitik är inte tydlig**
Kommunfullmäktiges mål måste vara tydligt uttalade och förankrade i stadens alla nämnder och styrelser.
- **Stadens handikapplan måste ge mer vägledning**
Stadens handikapplan måste innehålla tydliga mål och åtgärder för hur fullmäktiges mål ska förverkligas. Nämnders och styrelserns ansvar för de lokala handikapplanerna måste framgå.
- **Stadens uppföljning av arbetet för ökad tillgänglighet är otillfredsställande**
Det måste finnas en samlad uppföljning av stadens åtgärder för ökad tillgänglighet som svarar på om stadens mål uppfylls. Ansvaret för denna uppföljning måste anges.
- **Kommunfullmäktiges mål för ökad tillgänglighet bör framgå av stadens översiktsplan och genomsyra stadens planprocess. Här har stadsbyggnadsnämnden och gatu- och fastighetsnämnden nyckelfunktioner**
Gatu- och fastighetsnämnden bör fastställa en strategi för hur det fortsatta tillgänglighetsarbetet ska bedrivas.

Gatu- och fastighetsnämnden måste ange vad fullmäktiges höga ambitionsnivå innebär för den fortsatta utbyggnaden av Hammarby Sjöstad och vilka krav nämnden ställer på byggherrar och andra aktörer.

Det är oacceptabelt att åtgärder för ökad tillgänglighet i stadens egna byggnader har förhindrats beroende på oenighet inom gatu- och fastighetskontoret om hur kostnaderna för åtgärderna ska bokföras.

- **Alla nämnder och styrelser ska upprätta lokala handikapplaner. Handikappråden måste ges möjligheter att delta aktivt i processen.**

- **De granskade nämnderna idrottsnämnden, kulturnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd arbetar på ett strukturerat sätt med åtgärder för ökad tillgänglighet.**

Revisorerna överlämnar rapporten till socialtjänstnämnden, kulturnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd för yttrande i tillämpliga delar senast den 2003-06-02.

Rapporten kommer även att överlämnas till gatu- och fastighetsnämnden, stadsbyggnadsnämnden och idrottsnämnden för yttrande samt till övriga stadsdelsnämnder och facknämnder för kännedom och eventuella synpunkter.

Revisorsgrupp 1 som svarar för granskningen av kommunstyrelsen kommer att behandla rapporten då begärda yttranden från nämnderna inkommit.

Bengt Akalla
Ordförande i revisorsgrupp 3

Siv Lindh
Ordförande i revisorsgrupp 4

Kopia till: förvaltningscheferna vid socialtjänstförvaltningen, kulturförvaltningen, Hägerstens stadsdelsförvaltning

Integrationsnämnden
Utbildningsnämnden
Överförmyndarnämnden
Stadsdelsnämnderna:
Kista
Rinkeby
Spånga-Tensta
Hässelby-Vällingby
Bromma
Kungsholmen
Norrmalm
Östermalm
Maria-Gamla stan
Katarina Sofia
Enskede-Årsta
Skarpnäck
Farsta
Vantör
Älvsjö
Liljeholmen
Hägersten
Skärholmen

Revisionsrapport: Stadens arbete för ökad tillgänglighet

Revisorsgrupperna 3 och 4 har behandlat revisionsrapporten vid sitt gemensamma sammanträde den 6 mars 2003.

- **Stockholms stads handikappolitik är inte tydlig**
Kommunfullmäktiges mål måste vara tydligt uttalade och förankrade i stadens alla nämnder och styrelser.
- **Stadens handikapplan måste ge mer vägledning**
Stadens handikapplan måste innehålla tydliga mål och åtgärder för hur fullmäktiges mål ska förverkligas. Nämnders och styrelserns ansvar för de lokala handikapplanerna måste framgå.
- **Stadens uppföljning av arbetet för ökad tillgänglighet är otillfredsställande**
Det måste finnas en samlad uppföljning av stadens åtgärder för ökad tillgänglighet som svarar på om stadens mål uppfylls. Ansvaret för denna uppföljning måste anges.

- **Kommunfullmäktiges mål för ökad tillgänglighet bör framgå av stadens översiktsplan och genomsyra stadens planprocess. Här har stadsbyggnadsnämnden och gatu- och fastighetsnämnden nyckelfunktioner**

Gatu- och fastighetsnämnden bör fastställa en strategi för hur det fortsatta tillgänglighetsarbetet ska bedrivas.

Gatu- och fastighetsnämnden måste ange vad fullmäktiges höga ambitionsnivå innebär för den fortsatta utbyggnaden av Hammarby Sjöstad och vilka krav nämnden ställer på byggherrar och andra aktörer.

Det är oacceptabelt att åtgärder för ökad tillgänglighet i stadens egna byggnader har förhindrats beroende på oenighet inom gatu- och fastighetskontoret om hur kostnaderna för åtgärderna ska bokföras.

- **Alla nämnder och styrelser ska upprätta lokala handikapplaner. Handikappråden måste ges möjligheter att delta aktivt i processen.**
- **De granskade nämnderna idrottsnämnden, kulturnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd arbetar på ett strukturerat sätt med åtgärder för ökad tillgänglighet.**

Revisorerna överlämnar rapporten till ovanstående facknämnder och stadsdelsnämnder för kännedom och eventuella synpunkter senast den 2003-06-02.

Rapporten överlämnas även till socialtjänstnämnden, kulturnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd, gatu- och fastighetsnämnden, stadsbyggnadsnämnden och idrottsnämnden för yttrande i tillämpliga delar.

Revisorsgrupp 1 som svarar för granskningen av kommunstyrelsen kommer att behandla rapporten då begärda yttranden från nämnderna inkommit.

Bengt Akalla
Ordförande i revisorsgrupp 3

Siv Lindh
Ordförande i revisorsgrupp 4

Kopia till: förvaltningschefen vid respektive fackförvaltning och stadsdelsförvaltning enligt ovan.

Sammanfattande slutsatser och rekommendationer

Revisionskontoret har genomfört en granskning av hur Stockholms stad arbetar för att uppnå målet delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder. Granskningen har särskilt inriktats på huvudområdet tillgänglighet och har avgränsats till att huvudsakligen omfatta tillgänglighet i den fysiska miljön.

Stockholms stads handikappolitik är inte tydlig

Kommunfullmäktiges mål t ex att Stockholm ska vara världens mest tillgängliga huvudstad år 2010 måste vara tydligt uttalat de och förankrat i stadens alla nämnder och styrelser .

Stadens handikapplan måste ge mer vägledning om vad fullmäktige vill uppnå

Revisionskontoret konstaterar att de mål som anges i stadens handikapplan inte tillför någon ytterligare konkretisering utöver vad som uttrycks i FN:s standardregler. Detta gör att stadens ambitionsnivå blir otydlig. Planen ger inte tillräcklig vägledning om vad staden vill uppnå för de funktionshindrade i Stockholms stad.

Planen måste innehålla tydliga mål och åtgärder för hur staden ska leva upp till målen. Planen måste få en klar status, d v s det måste vara tydligt att den är tvingande för alla nämnder och styrelser.

Planen ska vidare tas fram i nära samråd med handikapprörelsen. Det är särskilt viktigt att utveckla effektiva former för samverkan med stadens handikappråd. Former för delaktighet bör utvecklas. Det måste finnas tydliga instruktioner och ersättningsregler etc. Representanterna i råden måste även ges goda förutsättningar för att utföra sitt uppdrag, såsom rimliga möjligheter till information, erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling mm.

Stadens uppföljning av arbetet för ökad tillgänglighet är otillfredsställande

Kommunfullmäktige har en hög målsättning när det gäller tillgänglighet för funktionshindrade. Det är därför viktigt att det finns en samlad uppföljning av stadens åtgärder och att ansvaret för denna uppföljning är tydligt.

Av revisionskontorets granskning framgår att socialtjänstnämnden behandlade uppföljning av 2001 års handikapplaner först i november 2002. I februari 2003 har den ännu inte presenterats för kommunstyrelsen. Denna hanteringstid är orimligt lång. Risker är stora att uppgifterna är inaktuella. Uppföljningen blir därigenom ointressant och får inte avsedd effekt.

Kommunfullmäktiges mål för ökad tillgänglighet bör framgå av stadens översiktsplan och genomsyra stadens planprocess. Här har stadsbyggnadsnämnden och gatu- och fastighetsnämnden nyckelfunktioner.

Stadens ambitionsnivå avseende tillgänglighet bör inarbetas redan i översiktsplanen. Där bör även stadens övriga krav och ambitioner skrivas in. Målen bör "löpa som en röd tråd" från stadens översiktsplan till genomförandet av åtgärder.

I dag finns ett antal policydokument som påverkar stadens tillgänglighet på olika områden. Dokumenten har tagits fram av olika funktioner inom staden och saknar tydlig koppling till varandra. Detta gör att dokumentens status blir oklar. Stadens olika policydokument bör därför samordnas och knytas till fullmäktiges mål och till stadens övergripande planeringsprocess

Gatu- och fastighetsnämnden bör fastställa en strategi för hur det fortsatta tillgänglighetsarbetet ska bedrivas

I tillgänglighetsprojektet vid gatu- och fastighetsnämnden har ett omfattande arbete utförts under åren med ambitionen att förankra åtgärderna hos berörda nämnder. Projektet har även bedrivit ett omfattande informations- och marknadsföringsarbete. Det är också positivt att åtgärder genomförts för så pass stor del av anslagna medel, 384 mkr eller 96 % av budgeterade 400 mkr.

Det är dock svårt att se en medveten strategi för val av åtgärder. De åtgärder som genomförts präglas av generella punktinsatser utan sammanhang med omgivningen. Gatu- och fastighetsnämnden bör därför fastställa en strategi för val av åtgärder för det fortsatta tillgänglighetsarbetet. Vidare behövs en genomgripande inventering för att få en bild av stadens samlade behov av tillgänglighetsåtgärder.

Det är angeläget att gatu- och fastighetsnämnden anger vad "spjutspets" innebär för den fortsatta utbyggnaden av Hammarby Sjöstad och vilka krav nämnden ställer på byggherrar och andra aktörer

Bostadsområdet i Hammarby Sjöstad har, trots stadens höga målsättning om "spjutspets" vad gäller tillgänglighet för funktionshindrade, fått mycket klagomål från handikapporganisationerna för dålig tillgänglighet. I projektledningen finns för närvarande ingen företrädare för tillgänglighetsfrågorna. Någon konkretisering från gatu- och fastighetsnämnden av vad det innebär att området ska bli en spjutspets när det gäller tillgänglighet har heller inte presenterats. Det är vidare oklart hur projektledningen tagit till sig den utvärdering av Hammarby Sjöstad som socialtjänstförvaltningen gjort. Ingen redovisning av slutsatser med anledning av utvärderingen har gjorts i gatu- och fastighetsnämnden.

Det är oacceptabelt att åtgärder för ökad tillgänglighet i stadens egna byggnader har förhindrats beroende på oenighet inom gatu- och fastighetskontoret om hur kostnaderna för åtgärderna ska bokföras

Kommunfullmäktige har anvisat medel för tillgänglighetsåtgärder och angett att de även ska användas för lokaler som förvaltas av gatu- och fastighetsnämnden. Det är märkligt att gatu- och fastighetsnämnden inte har använt dessa medel på avsett sätt. Än märkligare blir det när anledningen tycks vara av rent redovisningsteknisk natur. Detta är inte acceptabelt.

Enligt stadens handikapplan ska alla nämnder och styrelser upprätta lokala handikapplaner och handikappråden ska ges möjligheter att delta aktivt i denna process

Av socialtjänstnämndens uppföljning framgår bl. a att alla nämnder och styrelser inte tar fram handikapplaner och att handikappråden ofta får färdiga tjänsteutlåtanden att ta ställning till och därmed har små reella möjligheter att påverka processen.

De granskade nämnderna idrottsnämnden, kulturnämnden och Hägerstens stadsdelsnämnd arbetar på ett strukturerat sätt med prioritering av åtgärder för ökad tillgänglighet.

INNEHÅLL	Sid
1 Inledning.....	1
1.1 Syfte och avgränsning.....	1
1.2 Genomförande.....	1
1.3 Rapportens uppläggning	1
2 Handikappolitik internationellt och nationellt.....	2
2.1 FN:s 22 standardregler om delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder.....	2
2.2 Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79).....	3
2.3 Det Europeiska handikappåret 2003	5
3 Handikappolitiken i Stockholms stad.....	5
3.1 Kommunfullmäktiges mål	5
3.2 Stockholms stads handikapplan	6
3.3 Funktionshinderombudsmannen (FO)	8
3.4 Handikappråden	10
4 Uppföljning av stadens handikapplaner	13
4.1 Socialtjänstnämndens redovisning.....	13
4.2 Funktionshinderombudsmannens årsrapport	14
4.3 Kommunstyrelsens handikappråds årsrapport	14
5 Planprocessen	15
5.1 Översiktsplan	15
5.2 Detaljplan.....	15
5.3 Markanvisningsavtal	16
5.4 Enkelt åtgärdade hinder	17
6 Stadens mål för den fysiska miljön	18
6.1 Stockholm – en stad för alla. Riktlinjer för att skapa en tillgänglig och användbar utemiljö	18
6.2 Mål för tillgänglighetsarbetet vid gatu- och fastighetsnämnden.....	19
7 Genomförande	20
7.1 Gatu- och fastighetsnämndens tillgänglighetsarbete.....	20
7.2 Övrigt tillgänglighetsarbete vid gatu- och fastighetsnämnden	23
7.3 Idrottsnämndens tillgänglighetsarbete	24
7.4 Kulturnämndens tillgänglighetsarbete	25

7.5	Tillgänglighetsarbete vid Hägerstens stadsdelsnämnd	26
7.6	Tillgänglighet i Hammarby sjöstad.....	27
8	Stadens genomförande av åtgärder för ökad tillgänglighet – sammanfattande kommentarer.....	29

Bilaga: Tillgänglighetsprojektets redovisade kostnader för tillgänglighetsåtgärder 1999-2002

1 Inledning

1.1 Syfte och avgränsning

En handikappolitisk planering ska syfta till att handikappolitiska åtgärder på sikt ska integreras i samhällsplaneringen så att handikapperspektivet kan genomsyra all verksamhet. Detta innebär att handikappfrågor alltid måste vägas in redan från början i all kommunal planering och att varje del av verksamheten bär sin del av kostnaden.

Syftet med denna granskning är att studera hur Stockholms stad arbetar för att uppnå målet delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder.

Granskningen har särskilt inriktats på huvudområdet *Tillgänglighet* och avgränsats till att huvudsakligen omfatta tillgänglighet i den *fysiska miljön*.

Särskild uppmärksamhet har ägnats tillgänglighetsprojektet vid gatu- och fastighetsnämnden. Idrottsnämnden och kulturnämnden som disponerar medel ur tillgänglighetsprojektets budget för tillgänglighetsåtgärder har också granskats. Hägerstens stadsdelsnämnd redovisas som ett exempel på hur tillgänglighetsarbete kan bedrivas i en stadsdel.

Utgångspunkt för granskningen har varit Stockholms stads handikappplan/policy och anvisningar, Nationell handlingsplan för handikappolitiken - Från patient till medborgare (prop. 1999/2000:79) samt FN:s standardregler om delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder.

1.2 Genomförande

Granskningen har genomförts dels genom studier av olika styrdokument och dels genom intervjuer med tjänstemän vid ett antal nämnder samt företrädare för brukare.

Rapporten har sakkontrollerats av berörda nämnder.

1.3 Rapportens uppläggning

Under *avsnitt 2* ges en översiktlig sammanfattning av FN:s standardregler om delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder och av propositionen Från patient till medborgare - en nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79). Detta för att ge en bakgrund till stadens handikappplan. Policydokumenten utgör även utgångspunkt för revisionskontorets slutsatser och rekommendationer.

Under *avsnitt 3* redovisas revisionskontorets iakttagelser och synpunkter dels på stadens handikapplan som styrdokument, dels på funktionen som funktionshinderombudsman och på stadens handikappråd.

I *avsnitt 4* redovisas revisionskontorets granskning av stadens uppföljning av handikapplanen.

I *avsnitt 5 - 8* redovisas revisionskontorets granskning av hur stadens olika nämnder och förvaltningar arbetar för att genomföra handikapplanens mål om ökad tillgänglighet för människor med funktionshinder.

2 Handikappolitik internationellt och nationellt

Under 1980-talet, men framförallt under 1990-talet har handikappolitiken internationellt allt mer tagit sin utgångspunkt i de mänskliga rättigheterna och rätten till medborgarskap. Historiskt har handikappfrågorna behandlats som en medicinsk och social fråga. Till stöd för den nya utvecklingen används bl a Förenta Nationernas (FN:s) konvention om mänskliga rättigheter. Denna konvention säger att alla har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet, att erkännas som person i lagens mening och att ta del av sitt lands styrelse.

I dag finns en rad olika instrument på internationell och nationell nivå som verkar i denna riktning.

2.1 FN:s 22 standardregler om delaktighet och jämlikhet för människor med funktionshinder

1993 antog FN:s generalförsamling standardregler för att säkerställa att personer med funktionshinder har samma rättigheter och skyldigheter som andra medborgare i samhället.

Standardreglerna är ett redskap för att göra samhället tillgängligt för alla och för att människor med funktionsnedsättning ska tillförsäkras full delaktighet och jämlikhet. Reglerna som är 22 till antalet innehåller tydliga principiella ståndpunkter när det gäller rättigheter, möjligheter och ansvar. De ger konkreta förslag till hur ett land kan undanröja hinder för personer med funktionsnedsättning och därmed skapa ett tillgängligt samhälle.

Alla samhällets områden täcks av de 22 reglerna. De fyra första reglerna anger vilka förutsättningar som krävs för att uppnå delaktighet på lika villkor (ökad medvetenhet, medicinsk vård och behandling, rehabilitering, stöd och service). De följande åtta lyfter fram viktiga *huvudområden* för delaktighet (tillgänglighet, utbildning, arbete ekonomisk och social trygghet, familjeliv och personlig integritet, kultur, rekreation och idrott samt religion). De sista tio reglerna beskriver redskap för genomförandet och hur reglerna kan om-sättas till praktisk handling (kunskap och forskning, policy och planering, lagstiftning, ekonomisk politik, samordning, handikapporganisationer, perso-

nalutbildning, nationell granskning och utvärdering, tekniskt och ekonomiskt samarbete samt internationellt arbete).

Medlemsstaterna har det yttersta ansvaret för att standardreglerna genomförs, att kunskap och forskning om funktionshindrade människors levnadsvillkor förs ut samt att handikappaspekter beaktas i alla relevanta policysammanhang och i planeringen på riksnivå. Staterna har också ansvar för att det skapas en rättslig grund för åtgärder som leder till delaktighet, att den ekonomiska politiken verkar i samma riktning och att det sker en samordning av handikappfrågorna nationellt. Betydelsen av att handikapporganisationerna involveras betonas.

Standardreglerna är ett moraliskt och politiskt åtagande som medlemsstaterna tar på sig. De är inte juridiskt bindande, men om de följs av många kan de bli internationell praxis.

Huvudområdet Tillgänglighet

När det gäller tillgänglighet avseende *den fysiska miljön* anger standardreglerna att medlemsstaterna ska införa *handlingsprogram som gör den fysiska miljön tillgänglig* oavsett vilka eller hur stora funktionsnedsättningar som människor har. Detta innebär att:

1. Staterna ska undanröja hinder mot tillgänglighet. Regler och riktlinjer ska utvecklas och det ska övervägas att via lagstiftning säkra tillgängligheten i samhället, t ex bostäder och andra byggnader, kollektivtransporter och andra kommunikationsmedel, gator och utomhusmiljöer.
2. Arkitekter, byggnadsingenjörer samt andra som arbetar med utformning och uppbyggnad av den yttre miljön ska få information om vad som bör göras för tillgängligheten.
3. Krav på tillgängligheten ska ställas från början, när den yttre miljön utformas och byggs upp.
4. Handikapporganisationerna ska höras när regler och riktlinjer utvecklas. De bör också engageras redan på planeringsstadiet av offentliga byggnader och anläggningar lokalt.

Medlemsländernas arbete övervakas av en särskild rapportör som är utsedd av FN och som till sin hjälp har en expertpanel vars medlemmar i stor utsträckning hämtas från de internationella handikapporganisationerna.

2.2 Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79)

Sveriges riksdag och regering har ställt sig bakom FN:s standardregler och har dessa som utgångspunkt i det handikappolitiska arbetet. Riksdagen antog år 2000 en ny handlingsplan för handikappfrågor, Från patient till medborgare – en nationell handlingsplan för handikappolitiken (prop. 1999/2000:79)

I handlingsplanen anges nationella mål och konkreta åtgärder för den svenska handikappolitiken.

De nationella målen är

- en samhällsgemenskap med mångfald som grund,
- att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet
- jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder

Det handikappolitiska arbetet ska inriktas särskilt på

- att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för människor med funktionshinder
- att förebygga och bekämpa diskriminering mot personer med funktionshinder
- att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande.

Följande arbetsområden bör prioriteras under de närmaste åren

- att se till att handikapperspektivet genomsyrar alla samhällssektorer
- att skapa ett tillgängligt samhälle
- att förbättra bemötandet

Huvudområdet Tillgänglighet

Tillgängligheten måste vara en integrerad del i samhällets alla delar samt vara utformad så att den som är funktionshindrad inte blir beroende av andra. Den grundläggande principen för tillgängligheten är *ansvars- och finansieringsprincipen*, vilket betyder att kostnader för de nödvändiga anpassningsåtgärderna ska finansieras inom ramen för den ordinarie verksamheten.

När det gäller huvudområdet tillgänglighet avseende den fysiska miljön betonas att handikapperspektivet ska beaktas inom statens, landstingens och kommunernas planering. Tillgänglighetsprogram bör upprättas i varje kommun. I dessa program, som bör ingå som en del i översiktsplanen, kan riktlinjer ges för hur funktionshindrades villkor kan förbättras. Handikapporganisationerna ska vara en aktiv samrådspart när programmen utarbetas och följs upp.

Fr o m 1 juli 2001 trädde en ny lagparagraf (17 kap 21 a §) i Plan och bygglagen (PBL) i kraft. I korthet innebar denna ändring att *alla hinder mot tillgänglighet och användbarhet som kan upplevas som "enkelt avhjälpta" ska vara undanröjda på allmänna platser samt till och i lokaler dit allmänheten har tillträde senast till utgången av år 2010*. Boverkets förslag till tillämpningsföreskrifter och allmänna råd är ännu ej fastställda.

Handikappombudsmannen (HO)

I samband med att standardreglerna antogs i FN inrättades en ny myndighet, Handikappombudsmannen (HO). En av handikappombudsmannens viktigaste

uppgifter är att förankra, utvärdera och sprida kunskap om FN:s standardregler. Resultatet av Handikappombudsmannens verksamhet presenteras en gång om året i en rapport till regeringen.

Agenda 22

Handikapprörelsen har arbetat aktivt gentemot kommunerna, bl.a. har Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO) tagit fram ett material *"Agenda 22 en bruksanvisning för hur kommuner kan ta fram handikappolitiska planer"*. Materialet beskriver hur en kommun kan förverkliga FN:s standardregler genom att ta fram en handikappolitisk plan tillsammans med handikapprörelsen. Målsättningen med Agenda 22 var att förmå alla kommuner att senast 1999 påbörja arbetet med att ta fram en handikappolitisk plan.

2.3 Det Europeiska handikappåret 2003

EU har utlyst 2003 till det Europeiska handikappåret. Syftet är att öka medvetenheten om funktionshindrades rätt till skydd mot diskriminering och att uppmuntra till reflektion och diskussion om vilka åtgärder som krävs för att främja lika möjligheter för kvinnor och män i Europa, även funktionshindrade. Temat är mänskliga rättigheter.

En rådgivande kommitté har bildats inom EU-kommissionen med företrädare för samtliga medlemsländer.

I Sverige har en rådgivande kommitté skapats med representanter från Socialdepartementet, Näringsdepartementet, Statens institut för särskilt utbildningsstöd (Sisus), Handikappförbundens samarbetsorgan (HSO) och Synskadades riksförbund (SRF). Sisus har ansvar för att, i nära samarbete med handikapprörelsen, samordna de nationella aktiviteterna under handikappåret.

3 Handikappolitiken i Stockholms stad

3.1 Kommunfullmäktiges mål

Kommunfullmäktige har uttalat en hög ambitionsnivå när det gäller att förbättra tillgänglighet för funktionshindrade i Stockholms stad. Detta har kommit till uttryck på olika sätt under de senaste åren. Nedan ges några exempel.

Den 8 september 1999 fastställde kommunfullmäktige **Handikapplan för Stockholms stad/ policy och anvisningar**. När förslaget till ny handikapplan behandlades vid kommunstyrelsens sammanträde den 21 juni 1999 anförde föredragande borgarrådet att detta var en kraftig ambitionshöjning jämfört med stadens tidigare handikappolitiska program. Handikapperspektivet skulle nu ingå som ett naturligt led i all projektering och i all planering. *"Målet är att Stockholm ska vara världens mest tillgängliga stad och att i princip alla fysiska tillgänglighetsproblem i den offentliga miljön ska vara avhjälpta år*

2010" (Utlåtande 1999 130 RV). Under senare tid har "världens mest tillgängliga stad" ersatts av "världens mest tillgängliga huvudstad".

I samband med beslutet om den nya handikapplanen anslog kommunfullmäktige **100 miljoner kronor för tillgänglighetsåtgärder**. Syftet var att se till att den yttre fysiska miljön på gator, torg och i parker mm blir tillgänglig och användbar för personer med funktionshinder samt att även de lokaler som ägs och förvaltas av staden görs tillgängliga. Av budgeten för år 2000 framgår att *"Stockholm ska vara ett föredöme och det dagliga livet för funktionshindrade ska underlättas genom ökad tillgänglighet i offentliga miljöer."*

Fullmäktiges satsning på att öka tillgängligheten har fortsatt under perioden 2000 – 2002 då ytterligare 100 miljoner kronor per år har anslagits för tillgänglighetsåtgärder. Även för år 2003 har 100 miljoner kronor avsatts.

Ett exempel på nybyggnadsprojekt, för vilket fullmäktige särskilt uttryckt en hög målsättning vad gäller tillgänglighet för funktionshindrade, är bostadsområdet **Hammarby Sjöstad**.

Av fullmäktiges beslut framgår att *"Hammarby Sjöstad ska bli en spjutspets vad gäller tillgänglighet. Detta är ett unikt tillfälle att kombinera ekologiskt tänkande med krav på tillgänglighet. De eventuella konflikter som kan finnas mellan tillgänglighet och ekologiskt byggande måste lösas. Detta är en utmaning som staden prioriterar högt."*

Fr o m år 2001 har staden inrättat en **funktionshinderombudsman (FO)**. Ombudsmannens uppgift är att arbeta med övergripande policyfrågor och principer och initiera förslag hos berörda nämnder och bolagsstyrelser. FO ska även lämna en årlig rapport över sin verksamhet till kommunstyrelsen.

Kommunfullmäktige har avsatt 300 tkr för **stadens insatser med anledning av EU:s handikappår 2003**. Funktionshinderombudsmannen har i uppdrag att tillsammans med handikapprörelsen planera för olika informationsinsatser m.m.

3.2 Stockholms stads handikapplan

Stadens handikapplan utgår från FN:s 22 standardregler. Planen innehåller dels stadens policy, dels anvisningar för vad som ska ingå i de lokala handikapplanerna. Av policyn framgår att handikappfrågorna ska ingå som en naturlig del i stadens alla verksamheter. Detta ska uppnås genom att stadens nämnder och styrelser upprättar *lokala handikapplaner* i anslutning till sina verksamhetsplaner.

Meningen är att alla nämnder och styrelser ska inventera läget vad gäller resurser och tillgänglighet utifrån de 22 olika områden som stadens handikapplan anger. Därefter ska de lokala handikapplanerna göras till ett levande do-

kument med konkreta åtgärder, tidplan, uppgift om ansvarig och uppgift om kostnad för åtgärdens genomförande. I detta arbete ska handikapporganisationernas erfarenhet och kompetens användas. De lokala planerna ska vara ett-åriga med en årlig utvärdering och revidering. Socialtjänstnämnden har i uppdrag att samordna uppföljningen av nämndernas och styrelsernas lokala handikapplaner.

Revisionskontorets kommentarer

Enligt *Agenda 22* är följande kännetecknande för en bra handikappolitisk plan. Planen ska bygga på standardreglernas intentioner och innehåll. Målen för verksamheterna ska vara långsiktiga och kan med fördel sättas utifrån varje standardregel. Målen nås genom konkreta åtgärder som ska finnas tydligt angivna i planen. Det ska framgå när varje åtgärd ska vara genomförd, viken instans som svarar för genomförandet och hur åtgärden ska finansieras. Detta är viktigt, dels för att målen ska kunna uppfyllas på ett konsekvent sätt och dels för att planen måste kunna utvärderas. Planen måste bygga på en ordentlig kartläggning av funktionshindrades behov. Det är därför viktigt att den lokala handikapprörelsen deltar i hela processen.

Revisionskontoret kan konstatera att stadens handikapplan följer standardreglernas indelning i 22 olika områden. Under varje rubrik anges stadens mål, d v s stadens tolkningar av standardreglernas övergripande mål samt anvisningar för vad som bör ingå i de lokala handikapplanerna. Handikapplanen har karaktären av ett malldokument.

De mål som staden anger tillför inte någon ytterligare konkretisering utöver vad som uttrycks i FN:s standardregler. Detta gör att stadens ambitionsnivå blir otydlig. Planen ger dålig vägledning om stadens handikappolitik och vad staden konkret vill uppnå för de funktionshindrade i Stockholms stad.

Revisionskontoret konstaterar vidare att "*Målet att Stockholm ska vara världens mest tillgängliga stad år 2010*" tillkom i beslutet i kommunstyrelsen. I policydokumentet uttalas målet att "All ny- och ombyggnation skall planeras så att byggnaderna blir tillgängliga för alla. De brister som finns i inre och yttre miljöer ska successivt åtgärdas."

Av policydokumentet framgår att "*Handikapplanens viktigaste funktion är att inspirera och styra stadens nämnder och styrelser och det är de lokala handikapplanerna och de konkreta åtgärder som följer ur dem, som kommer att vara avgörande för stadens ambitionsnivå vad gäller funktionshindrades rätt till delaktighet och jämlikhet*".

Om stadens handikapplan ska inspirera och styra nämnder och styrelser i deras arbete med de lokala handikapplanerna är det nödvändigt att målen för stadens handikappolitik är tydliga. Det är också viktigt att den lokala handikapprörelsen deltar i processen med att ta fram handikapplaner.

Av de remissvar som lämnades på förslaget till ny handikapplan för Stockholms stad framgick att intresseorganisationerna bl.a. riktade kritik mot sättet på vilket handikapplanen arbetats fram, ”där intresseorganisationerna inte deltagit på annat sätt än som remissinstanser”. Revisionskontoret konstaterar att detta är inte förenligt vare sig med FN:s standardregler, den nationella handlingsplanen för handikappolitiken eller med stadens egen handikapplan.

Revisionskontoret noterar att socialtjänstnämnden givit socialtjänstförvaltningen i uppdrag att utarbeta klarare anvisningar för hur arbetet med handikapplaner ska ske i staden. I anvisningarna ska även klargöras hur handikapprådets samarbete med nämnder och bolag ska utformas. Enligt uppgift kommer även policydokumentet att revideras under år 2003.

3.3 Funktionshinderombudsmannen (FO)

I budgeten för år 2001 inrättades en befattning som funktionshinderombudsman (FO) direkt under kommunstyrelsen.

Av instruktionen för funktionshinderombudsmannen (KS 2001-04-05) framgår att FO ska

- *verka på ett strukturellt plan för att medborgare med funktionshinder tillförsäkras goda levnadsförhållanden.*
- *bevaka funktionshindrades rättigheter och vid behov initiera förslag till förbättringar hos stadens nämnder och styrelser.*
- *ge råd och allmän vägledning till funktionshindrade, anhöriga och organisationer samt informera om mål och riktlinjer.*
- *fortlöpande bevaka att lagstiftning, stadens riktlinjer, policydokument och handikapplaner följs samt att nämnder och styrelser upprättar lokala handikapplaner.*
- *utveckla goda samarbetsformer med stadens verksamheter, myndigheter, handikapporganisationer och frivilligorganisationer m.fl.*
- *avge en årlig rapport till kommunstyrelsen med redovisning av årets verksamhet, belysning av brister samt redogörelse för förbättringsarbetet.*

Funktionshinderombudsmannen (FO) som tillträdde befattningen den 1 januari år 2002 formulerar sitt uppdrag på följande sätt: ”*Min uppgift är att tillsammans med ansvariga nämnder och styrelser och i samråd med handikapporganisationerna m fl arbeta för att Stockholm blir en stad för alla*”.

Under sitt första år som funktionshinderombudsman har FO arbetat med att sprida information om sin verksamhet inom staden, men också till organisationer och myndigheter som staden samarbetar med i handikappfrågor. FO har prioriterat kontakter med handikapporganisationerna och med stadens handikappråd, men också ”rest runt” och presenterat sin verksamhet för stadens förvaltningar och bolag. FO har även medverkat vid olika utbildningar för ledamöter och ersättare i stadens handikappråd.

FO har inlett ett samarbete/erfarenhetsutbyte med stadens två andra ombudsmän, äldreombudsmannen (ÄO) och diskrimineringsombudsmannen (DO) samt med Socialstyrelsen och Länsstyrelsen.

I budgeten för år 2002 avsattes 1 miljon kronor för FO:s verksamhet. Anslaget skall täcka FO:s lön, lokalkostnader och övriga omkostnader.

FO har ingen telefontid utan har telefonen öppen hela dagarna. FO anser att det är viktigt att vara tillgänglig, speciellt när funktionen som FO är ny. För närvarande dokumenterar FO manuellt alla samtal, möten och åtgärdsförslag m.m.

FO har behov av att underlätta dokumentationen och samtidigt få ett strukturerat underlag till sin årsrapport. FO och ÄO har sinsemellan diskuterat möjligheten att dela på någon form av administrativt stöd (telefonpassning, sekreterarhjälp IT-stöd för dokumentation etc) för att på så sätt få avlastning och samtidigt effektivisera administrationen.

FO konstaterar att ställningen som ”fri och obunden granskare” inte är helt okomplicerad. FO upplever dock att FO:s instruktion är ändamålsenlig och att stadens förvaltningar ser FO som en resurs.

Revisionskontorets kommentarer

FO är direkt underställd kommunstyrelsen, men socialtjänstdirektören fungerar administrativt som FO:s närmaste chef. I frågor som rör FO:s verksamhet vänder sig FO direkt till socialborgarrådet.

Bland andra har Synskadades riksförbund framfört kritik mot att FO är geografiskt placerad vid socialtjänstförvaltningen. Förbundet anser att placeringen är olycklig eftersom det finns en risk att alla frågor som berör funktionshindrade därmed automatiskt ”klassas” som frågor som ska hanteras inom socialtjänstnämndens ansvarsområde. De understryker att viktiga områden som tillgänglighet (fysisk tillgänglighet i utemiljöer, planering av nya bostadsområden etc) huvudsakligen hör hemma inom de tekniska nämndernas ansvarsområden.

Revisionskontoret instämmer i att befattningens geografiska placering vid socialtjänstförvaltningen och det faktum att FO-funktionen organisatoriskt lyder under socialroteln kan innebära en sådan risk.

Revisionskontoret noterar att FO:s ställning i organisationen skiljer sig från den ställning som stadens övriga ombudsmän har. Äldreombudsmannen är organisatoriskt underställd chefen för äldreomsorgsberedningens kansli och diskrimineringsfunktionären är underställd personaldirektören vid personalpolitiska avdelningen (PPA). Enligt revisionskontorets mening kan det finnas anledning att se över alla ombudsmäns placering och roll i organisationen om de ska verka som fristående ombudsmän.

3.4 Handikappråden

Kommunstyrelsens handikappråd (KHR)

Kommunstyrelsens handikappråd (KHR) består av 16 ledamöter. 8 ska vara *förtroendevalda* och företräda staden. 8 ledamöter och 8 ersättare ska utses på förslag av *handikapporganisationerna*. Fördelningen av antalet ordinarie och antalet ersättare fördelas så att de *fem grupperna* döva och hörselskadade, medicinskt handikappade och intellektuellt handikappade, rörelsehindrade samt synskadade blir representerade. Rådets ledamöter väljs för ett år.

KHR ska enligt sin instruktion hålla sig underrättat om samhällsplanering och befintliga resurser avseende service m.m. samt följa den allmänna utvecklingen för funktionshindrade i staden. Rådet ska samla in de funktionshindrades erfarenheter och synpunkter och följa förändringar i efterfrågan på samhällets service. Vidare ska rådet ta initiativ till förbättringar, anhängiggöra önskemål och motivera resursförstärkningar hos vederbörande nämnd och huvudman samt initiera samarbete med landstingets handikapporganisation.

Rådet ska även svara för uppföljning och kontroll av handikapplanen samt årligen avge en rapport till kommunstyrelsen över situationen för de funktionshindrade i Stockholm.

Nämndanknutna handikappråd

De lokala/nämndanknutna handikappråden består av 5 ledamöter och 5 ersättare som ska utses av respektive nämnd. Ledamöterna nomineras av handikapporganisationerna. Rådets ledamöter väljs för ett år.

Kommunala handikappråden är ett rådgivande organ med uppgift att bereda funktionshindrade i Stockholm inflytande och insyn i allmänna frågor som berör funktionshindrades levnadsförhållanden. Råden ska enligt sin instruktion ta initiativ till förbättringar för handikappade. De råd som är anknutna till stadsdelsnämnderna ska samarbeta med landstingets företrädare inom respektive stadsdelsnämnd.

Kommunfullmäktige beslutade den 12 januari 2002 med anledning av rapporten *"Hur fungerar handikappråden i Stockholm"* följande:

"Nämnder med handikappråd ges ansvar för att handikapprådets ledamöter erhåller erforderlig information och utbildning för att fullgöra sina uppdrag och att ekonomiska resurser ställs till rådets förfogande härför i enlighet med instruktionerna för nämndanknutna handikappråd och kommunstyrelsens handikappråd. Nämnder med handikappråd ska ta ansvar för att rådets ledamöter erhåller det stöd som behövs för att kunna delta i sammanträden och eventuella arbetsgrupper, vilket innebär tillgång till tolkservice, inläsningstjänst, funktionella sammanträdeslokaler som är utrustade med erforderliga tekniska hjälpmedel."

Revisionskontorets kommentarer

Under revisionskontorets granskning har ett antal synpunkter och problem av olika karaktär framkommit. Nedan ges några exempel

- Handikappråden får ofta färdiga tjänsteutlåtanden att ta ställning och har därmed små reella möjligheter att påverka processen. Informationen kommer ofta sent, vilket gör att råden får kort tid för beredning av ärenden. Det är inte heller alltid som man tar fasta på rådets synpunkter och erfarenheter.
- Den korta mandatperioden 1 år för rådets representanter innebär att det blir dålig kontinuitet i rådets arbete. Det är också svårt att bygga upp kompetensen i råden.
- Det kan vara svårt att få tillräckligt antal ledamöter till alla nämndanknutna råd.
- Ledamöterna i kommunstyrelsens handikappråd ska representera de fem "sinnena". Om det "fattas ledamöter från ett eller flera sinnen" blir det färre ledamöter i rådet.
- Det finns gränsdragningsproblem mellan kommunstyrelsens handikappråd (KHR) och funktionshinderombudsmannen (FO).
- Det finns även vissa gränsdragningsproblem mellan KHR och de nämndanknutna handikappråden.
- För närvarande saknas enhetliga regler för arvoden och ersättningar när rådets ledamöter deltar i arbetsgrupper och referensgrupper etc.
- Samarbetet med landstingets företrädare kan förbättras avsevärt.

Revisionskontoret konstaterar att kommunstyrelsens handikappråd (KHR) och FO enligt sina instruktioner har liknande och i vissa fall samma uppgifter. Detta har föranlett handikapprådets representanter i KHR att begära att få relationerna mellan de två funktionerna klarlagda.

Revisionskontoret har tagit del av protokoll från KHR:s sammanträden. Av dessa framgår att KHR vid sammanträdet den 27 augusti 2002 beslöt att uppdraga åt en arbetsgrupp bestående av KHR:s vice ordförande, rådets representant för riksförbundet för utvecklingsstörda barn, ungdomar och vuxna (FUB) samt FO att utreda frågan om KHR:s och FO:s instruktioner. Vid KHR:s möte den 10 december 2002 föredrogs ett diskussionsunderlag som arbetsgruppen arbetat fram. I diskussionsunderlaget redovisades synpunkter och förslag bl.a. avseende KHR:s arbetsformer och resurser, rådets sammansättning samt en ny instruktion för KHR. Av protokollet från KHR:s senaste sammanträde den 4 februari 2003 framgår att ett förslag kommer att skickas ut på remiss. Arbetsgruppen fick vid detta möte i uppdrag att även se över instruktionen för de nämndanknutna råden.

Revisionskontoret anser att det är viktigt att formerna för samverkan med stadens handikappråd är effektiva. Instruktioner och ersättningsregler måste

vara ändmålsenliga och tydliga. Den översyn som påbörjats avseende instruktionerna för FO och stadens handikappråd är därför angelägen.

Revisionskontoret noterar vidare att stadsledningskontoret sedan december 2001 har i uppdrag att utreda och bereda frågan om en eventuell förändring av arvoden och instruktioner för nämndanknutna handikappråd. Med hänsyn till de oklarheter som tycks råda och att det är mer än ett år sedan stadsledningskontoret fick uppdraget är det angeläget att denna översyn blir klar.

Rådens representanter måste vidare ges förutsättningar att utföra sitt uppdrag på ett bra sätt, såsom rimliga möjligheter till information, erfarenhetsutbyte och kompetensutveckling m.m.

Under år 2002 har handikapprådets representanter erbjudits olika utbildningar, vilket revisionskontoret ser som positivt. I juni genomfördes en utbildning som behandlade de mest aktuella lagarna inom socialtjänstens område samt stadens riktlinjer för handläggning av insatser och bistånd enligt dessa lagar. Under hösten genomfördes ytterligare fem utbildningstillfällen som omfattade ämnen inom det tekniska området exempelvis plan- och byggprocessen, lagar och mål, stadens riktlinjer och granskning av ritningar m.m.

Kommunstyrelsens pensionärsråd

Kommunstyrelsens pensionärsråd har till uppgift att bereda Stockholms pensionärer inflytande och insyn i allmänna frågor som berör äldres levnadsförhållanden. Rådet ska ta initiativ till förbättringar för stadens pensionärer. Rådet består av nio ledamöter och nio ersättare, vilka väljs för ett år. Fem ledamöter representerar pensionärsorganisationer och fyra ledamöter väljs på politiska meriter. Särskilda lokala pensionärsråd finns knutna till stadsdelsnämnderna.

Ärenden om tillgänglighet behandlas i de lokala pensionärsråden. I kommunstyrelsens pensionärsråd behandlas ärenden från äldreomsorgsberedningen.

Kommunstyrelsens pensionärsråd och kommunstyrelsens handikappråd samverkar inte i frågor om tillgänglighet. Inte heller de lokala pensionärsråden och de lokala handikappråden i respektive stadsdel samverkar normalt i frågor om tillgänglighet. Undantag finns dock, t ex Hägerstens stadsdelsnämnd, där ett samarbete sker mellan de lokala råden.

Revisionskontorets kommentarer

Revisionskontoret anser att det bör vara naturligt för handikappråden och pensionärsråden att samverka i frågor som rör tillgänglighet.

4 Uppföljning av stadens handikapplaner

Socialtjänstnämnden har i uppdrag att samordna uppföljningen av nämndernas och styrelsernas lokala handikapplaner. Som stöd för arbetet med de lokala handikapplanerna har socialtjänstnämnden tagit fram anvisningar inklusive en mall för hur nämnder och styrelser ska redovisa sina lokala handikapplaner. Uppföljningen med eventuella förslag till förändringar ska enligt stadens handikapplan årligen redovisas för kommunfullmäktige. Denna redovisning sker dock till kommunstyrelsen.

Även funktionshinderombudsmannen (FO) och kommunstyrelsens handikappråd (KHR) ska enligt sina respektive instruktioner bevaka att stadens handikapplan följs och att nämnder och styrelser upprättar lokala handikapplaner. De ska även avge var sin årlig rapport till kommunstyrelsen.

4.1 Socialtjänstnämndens redovisning

Socialtjänstnämndens Redovisning av arbetet med handikapplaner 2001 i stadens nämnder och bolag behandlades vid socialtjänstnämndens sammanträde den 26 november 2002. Redovisningen är nu på väg till kommunstyrelsen.

Socialtjänstnämnden uttalade vid sammanträdet den 26 november 2002 följande: *"Redovisningen av arbetet med handikapplaner i staden visar att nivån i delar av stadens verksamheter är oacceptabelt låg"*.

Av redovisningen i nämnden framgick vidare att

- alla nämnder och styrelser inte tar fram handikapplaner
- få nämnder och styrelser redovisar kostnader för handikappåtgärder
- få nämnder och styrelser följer upp sina handikapplaner
- de flesta nämnder och styrelser, men inte alla, har ett handikappråd med traditionella samarbetsformer.

En orsak till den ofta låga nivån i arbetet med handikapplanerna som nämns i redovisningen är att det råder osäkerhet och även okunskap om handikapplanernas funktion. Nämnden gav därför socialförvaltningen i uppdrag att ta fram klarare anvisningar för hur arbetet med handikapplanen ska bedrivas. I anvisningarna ska även klargöras hur handikapprådens samarbete med nämnder och styrelser ska utformas. *"I den nuvarande beredningen får handikappråden färdiga tjänsteutlåtanden att ta ställning till och har därmed små reella möjligheter att påverka processen."* Som undantag nämns dock stadsdelsnämnderna Bromma, Katarina-Sofia och Enskede-Årsta.

Socialtjänstnämnden anser att det skulle vara en fördel om uppföljningen av stadens handikapplaner gjordes gemensamt av gatu- och fastighetsnämnden,

integrationsnämnden och socialtjänstnämnden eftersom handikapplanen även innehåller andra frågor än socialtjänst, t ex frågor om fysisk tillgänglighet och om delaktighet.

Revisionskontorets kommentarer

Revisionskontoret delar socialtjänstnämndens uppfattning. Det är otillfredsställande att inte alla stadens nämnder och styrelser upprättar handikapplaner. Revisionskontoret anser också att det är angeläget att handikappråden är delaktiga i processen.

Revisionskontoret konstaterar att socialtjänstnämnden behandlade uppföljning av 2001 års handikapplaner först i november 2002. I februari 2003 har den ännu inte presenterats för kommunstyrelsen. Revisionskontoret anser att denna hanteringstid är orimligt lång. Risken är stor att uppgifterna är inaktuella. Uppföljningen blir därigenom ointressant och får inte avsedd effekt.

Revisionskontorets granskning har visat att det finns otydligheter och problem

- I dag finns tre olika organ som har till uppgift att följa upp stadens arbete med handikapplaner (socialtjänstnämnden, FO och KHR).
- Socialtjänstnämnden påtalar svårigheten med att ansvara för uppföljning och samordning gentemot de nämnder som ansvarar för den fysiska utformningen av staden; i första hand gatu- och fastighetsnämnden och stadsbyggnadsnämnden.

Revisionskontoret anser att såväl vikten av att följa upp stadens arbete med handikapplaner samt ansvaret för denna uppföljning måste tydliggöras. Staden har en hög målsättning bl.a. när det gäller tillgänglighet för funktionshindrade. Det är då viktigt att det finns en effektiv uppföljning som kan "svara på" om målsättningen uppnås.

4.2 Funktionshinderombudsmannens årsrapport

FO:s formella rapportering ska ske i en årsrapport till kommunstyrelsen. Årsrapporten ska innehålla en redovisning av årets verksamhet samt en belysning av brister samt redogörelse för förbättringsarbetet.

FO planerar att redovisa årsrapporten för år 2002 under våren 2003.

4.3 Kommunstyrelsens handikappråds årsrapport

KHR:s årsrapport till kommunstyrelsen ska beskriva situationen för de funktionshindrade i Stockholm. Kommunstyrelsens handikappråd har inte gjort någon årsrapport sedan år 1996.

KHR har vid olika tillfällen bl.a. i skrivelse till finansborgarrådet (2002-10-25) påtalat behovet av kansli- och utredningsresurser för att kunna fullgöra sina uppgifter enligt nuvarande instruktion.

5 Planprocessen

Den formella planprocessen regleras i plan- och bygglagen (PBL) och syftar till att pröva om ett förslag till markanvändning är lämpligt. I processen skall allmänna och enskilda intressen vägas mot varandra. Samråd skall ske med de som berörs av förslaget och fackinstanser av olika slag skall ges tillfälle att bedöma förslaget.

5.1 Översiktsplan

Plan- och bygglagen kräver att varje kommun ska ha en aktuell översiktsplan som ska omfatta hela kommunen. Planen ska ge vägledning för beslut om användningen av mark- och vattenområden och om hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras.

Översiktsplanen är obligatorisk men har inte någon rättsverkan varken för enskilda eller för kommunen. Det är först vid prövningen av detaljplaner eller bygglov, då enskilda intressen vägs mot allmänna, som besluten blir bindande. Planen kan ändras för delområden eller genom tillägg, eller omarbetas helt. Stockholms senaste översiktsplan antogs 1999.

Genom ändring i PBL 1996 stärktes medborgarnas inflytande i översiktsplaneringen. I propositionen betonade regeringen vikten av att kommunerna upprättar tillgänglighetsprogram och att handikapporganisationerna bör vara en aktiv samrådspart när programmen utarbetas och följs upp.

5.2 Detaljplan

Genom detaljplaner regleras markens användning och bebyggelsens utformning mer i detalj. Syftet med detaljplanen kan vara att möjliggöra ny bebyggelse eller ändra bebyggelsens innehåll. Detaljplanen är ett juridiskt bindande dokument som reglerar bebyggelsens omfattning och användning inom ett visst område. Detaljplanearbetet leds av stadsbyggnadsnämnden.

Planprocessen i det *normala planförfarandet* innebär att innan detaljplan kan fastställas skall ett *program* utarbetas som mer anger utgångspunkter och mål för arbetet än lösningar i detalj. Programmet tas fram i samråd med utsedd byggherre. *Programsamråd* genomförs genom att information om planen delges intresserade vid ett samrådsmöte. Med ledning av programsamrådet upprättas ett planförslag innehållande bl a *genomförandebeskrivning och kvalitetsprogram*. Om detta förslag samråder staden med bl a länsstyrelsen, boende, myndigheter och övriga som har väsentligt intresse av förslaget. Inkomna synpunkter och stadsbyggnadskontorets avvägningar redovisas till

stadsbyggnadsnämnden, som beslutar om inriktningen för det fortsatta arbetet. Det slutliga planförslaget ställs ut under minst tre veckor.

Detaljplanen antas av kommunfullmäktige efter stadsbyggnadsnämndens godkännande. När detaljplanen vunnit laga kraft kan fastigheter bildas som överensstämmer med den nya planen och därefter kan bygglov ges och genomförandet starta.

Vid *enkelt förfarande* - som tillämpas om ett förslag till detaljplan är av begränsad betydelse och saknar intresse för allmänheten – begränsas kravet på samråd m.m. till en mindre krets. Staden är inte heller skyldig att ställa ut planen. Något programskede behövs inte. Stadsbyggnadsnämnden antar dessa planer om nämnden är enig.

Stadsbyggnadsnämndens handikappråd behandlar alla detaljplaner och program som tas fram av stadsbyggnadskontoret. Rådet sammanträder ofta, totalt 30-40 gånger per år.

Stadsbyggnadskontoret har utrett möjligheter att effektivisera tillgänglighetsarbetet inom förvaltningen och då särskilt samverkan mellan stadsbyggnadsnämndens handikappråd, stadsbyggnadsnämnden och stadsbyggnadskontoret. Utredningsrapporten blev klar januari 2002, men har ännu inte presenterats för stadsbyggnadsnämnden.

Planerade åtgärder med anledning av utredningens synpunkter är bl.a. en "Tillgänglighetens dag" med seminarier om tillgänglighet i plan- och bygglovprocessen, tillsyn och kontroll m.m. Seminarierna ska rikta sig till personal inom förvaltningen, byggherrar, förtroendevalda m.fl. Vidare planerar förvaltningen att bilda en arbetsgrupp med företrädare för förvaltningsledningen och företrädare för stadsbyggnadsnämndens handikappråd. Arbetsgruppen ska enligt förvaltningen bl.a. diskutera formerna för samverkan mellan rådet och kontoret.

5.3 Markanvisningsavtal

Medan detaljplanearbetet pågår hos stadsbyggnadsnämnden ger gatu- och fastighetsnämnden, i de fall staden är markägare, en markanvisning till en byggherre. Ett markanvisningsavtal upprättas som en bekräftelse på gatu- och fastighetsnämndens beslut och att byggherren accepterar de villkor som gäller. Markanvisning får ges för en tid om högst två år. Inom den tiden förutsätts eventuellt planarbete, förprojektering m.m. ha kommit så långt att det går att skriva en överenskommelse om exploatering samt köpeavtal respektive tomt-rättsavtal.

Enligt den av gatu- och fastighetsnämndens beslutade markanvisningspolicyn gäller som villkor för markanvisning bl.a. att olika beslut från kommunfullmäktige och gatu- och fastighetsnämnden skall följas av byggherren. Det så kallade utemiljöprogrammet (se vidare avsnitt 6.1), som är riktlinjer antagna

av gatu- och fastighetsnämnden avseende ökad tillgänglighet i utemiljön, bifogas i regel markanvisningsavtalen. Dock har noterats att staden inte följer upp att byggherrarna följer riktlinjerna.

5.4 Enkelt åtgärdade hinder

I plan- och bygglagens 17 kap.21a§ anges att ”I byggnader som innehåller lokaler dit allmänheten har tillträde och på allmänna platser skall enkelt avhjälpna hinder mot lokalernas och platsernas tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga undanröjas i den utsträckning som följer av föreskrifter meddelade med stöd av denna lag.” Varje ägare till allmänna platser och publika lokaler skall alltså se till att alla enkelt avhjälpna hinder mot lokalernas och platsernas tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga undanröjs.

Boverket fick i uppdrag att utarbeta tillämpningsregler och har nyligen gjort detta. Reglerna är ännu ej fastställda. Reglerna gäller för befintliga *allmänna platser* såsom gator, torg, vägar och parker samt för *befintliga lokaler* dit allmänheten har tillträde, t ex bibliotek, restauranger och skolor.

Exempel på hinder som ska undanröjas är

- bristande skyltning
- svårforcerade rännalar och trottoarkanter
- bristande balansstöd
- brister i lekplatsers utformning eller utrustning

Senast till utgången av år 2010 bör alla de hinder mot tillgänglighet och användbarhet som kan upplevas som ”enkelt avhjälpna” vara undanröjda på allmänna platser samt till och i lokaler dit allmänheten har tillträde (prop. 2000/01:48).

I Stockholms stad bedrivs arbetet för att uppfylla ovanstående främst genom att resurser avsätts till ”Tillgänglighetsprojektet” för särskilda insatser avseende ökad tillgänglighet och genom att tillgänglighetsåtgärder vidtas i samband med utförandet av andra nödvändiga investerings- eller underhållsåtgärder.

Revisionskontorets kommentarer

Revisionskontoret anser att en förutsättning för att lagens krav ska uppfyllas är att staden har ett långsiktigt arbetssätt som säkrar att kraven naturligt kommer in i det dagliga arbetet inom förvaltningar och bolag.

Tillgänglighetsprogram bör därför inarbetas redan i översiktsplanen. Där bör också stadens övriga krav och ambitioner skrivas in. Kraven bör också skrivas in i markanvisnings- och exploateringsavtal som staden tecknar med byggherrar.

Revisionskontoret anser vidare att staden bör fastställa en strategi som beskriver processen med genomförandet av åtgärder för ökad tillgänglighet och beskriva vilket ansvar de olika aktörerna har.

6 Stadens mål för den fysiska miljön

6.1 Stockholm – en stad för alla. Riktlinjer för att skapa en tillgänglig och användbar utemiljö

Gatu- och fastighetsnämnden antog i maj 2001 Stockholm - en stad för alla, riktlinjer för att skapa en tillgänglig och användbar utemiljö. Riktlinjerna kallas *Utemiljöprogrammet*. Det är en revidering av kommunfullmäktiges *Program för handikappanpassning av utemiljön* från 1987. Målet med det nya programmens riktlinjer, som är utformade med minimikrav, är att alla tillgänglighetsproblem ska vara avhjälpna till senast år 2010.

Utemiljöprogrammets riktlinjer har tagits fram i samarbete mellan handikapporganisationer och tjänstemän vid stadsbyggnadskontoret, gatu- och fastighetskontoret och miljöförvaltningen.

Programmet är omfattande och indelat i fem avsnitt:

1. Utformning av utemiljön (t ex belysning, entréer, övergångsställen, fastighetsramper)
2. Långsiktiga företeelser som tillförs utemiljön (t ex telefonkiosker, lekplatser, soffor, information och skyltning)
3. Kortsiktiga eller säsongsmässiga företeelser som tillförs utemiljön (t ex evenemang, uteserveringar)
4. Gatu- och byggarbete (t ex avstängning vid gatuarbeten, uppställning av containrar)
5. Trafiksäkerhet

En del av det som ingår i *Utemiljöprogrammets* riktlinjer finns också i andra program som antagits av gatu- och fastighetsnämnden, såsom *Stenstadens gatumiljö*, *Cykelplan 1998 för Stockholms innerstad* och *Riktlinjer för uteserveringar*. Dessutom ingår delar ur ett program för handikappanpassning av lekplatser i Stockholms stad *Lekplats för alla*. Detta program har dock ej antagits av nämnden.

När byggande sker på stadens mark skrivs riktlinjerna in i markanvisnings- och exploateringsavtal med utsedd byggherre. Under genomförandet är det byggherrarnas ansvar att kraven på tillgänglighet och användbarhet tillgodoses i enlighet med avtalen.

Vid byggande på privatägd mark behandlas tillgänglighetsfrågor i samband med detaljplan och bygglov.

Revisionskontorets kommentarer

Det reviderade Utemiljöprogrammet har inte antagits av kommunfullmäktige. Det förra programmet från 1987 antogs dock av fullmäktige. Programmet är inte heller behandlat av andra berörda nämnder i staden.

Utemiljöprogrammets riktlinjer bör omfatta alla nämnder som i sin verksamhet påverkar stadens utemiljö, inte minst stadsbyggnadsnämnden. Revisionskontoret föreslår därför att utemiljöprogrammets riktlinjer antas av kommunfullmäktige.

Inriktningen i programmet bör enligt revisionskontoret framgå redan i stadens översiktsplan för att markera stadens ambitionsnivå avseende tillgänglighet i utemiljön.

Stadens uppföljning av att utemiljöprogrammets riktlinjer följs av byggherren måste förbättras. Detta gäller såväl på stadens mark som på privatägd mark. Idag är det huvudsakligen endast byggherrens egenkontroll som ska säkra att riktlinjerna följs.

6.2 Mål för tillgänglighetsarbetet vid gatu- och fastighetsnämnden

Stockholms stad har som mål att bli världens mest tillgängliga stad/huvudstad senast år 2010. I samband med det beslutet, som kommunfullmäktige fattade år 1998, anslog fullmäktige medel till gatu- och fastighetsnämnden för åtgärder för ökad tillgänglighet. Åtgärder startade inom gatu- och fastighetsnämnden i början av 1999 och kommunfullmäktige har under perioden 1999-2002 årligen avsatt 100 miljoner kronor till arbetet.

Syftet med dessa medel är att tillse att den yttre fysiska miljön på gator, på torg, i parker, med mera inom gatu- och fastighetsnämndens ansvarsområde blir tillgänglig och användbar för personer med funktionshinder. Även de lokaler som ägs och förvaltas av gatu- och fastighetsnämnden ska göras tillgängliga och användbara för personer med funktionshinder. Inom avsatta medel ska dessutom förbättringar göras inom idrottsnämndens och kultur- nämndens ansvarsområde. Arbeta ska ske i samverkan med funktionshindrade och deras företrädare.

Revisionskontorets kommentarer

I linje med betoningen på fysiska miljön har medlen och samordningsansvaret lagts på gatu- och fastighetsnämnden. Detta förutsätter att nämnden preciserar inriktning, planerar, styr och genomför åtgärder.

7 Genomförande

7.1 Gatu- och fastighetsnämndens tillgänglighetsarbete

Arbetet startade i projektform inom gatu- och fastighetsnämnden i början av år 1999 och är nu en egen byrå inom region innerstad. Projektet har från början sökt förankring hos stadsdelsnämnderna genom i första hand skriftlig kommunikation. Stadsdelsnämnderna har i sin tur förankrat sina önskemål och förslag hos sina lokala handikappråd. Gatu- och fastighetsnämnden försökte vid starten förankra idéer direkt hos handikapporganisationer och handikappförbundens samarbetsorgan, men responsen var svag. Förankring har dock även skett hos gatu- och fastighetsnämndens handikappråd.

Med förslag och önskemål från stadsdelarna som grund, i kombination med tidigare kännedom om behov av åtgärder, har projektidéer arbetats fram och godkänts av gatu- och fastighetsnämnden.

Kommunfullmäktige har årligen under perioden 1999-2002 avsatt 100 mkr i budget. Första året, 1999, startade arbetet i praktiken under sommaren, varför gatu- och fastighetsnämnden bedömde att det endast var möjligt att genomföra åtgärder för 50 miljoner kronor. Utfallet blev 47,3. För år 2000 blev utfallet 132 miljoner kronor och de kommande två åren 103 resp. 102 miljoner kronor. Sammantaget har gatu- och fastighetsnämnden förbrukat 384 av de 400 miljoner kronor som fullmäktige anslagit under de fyra åren. Redovisning av medelsförbrukningen per stadsdelsnämnd och övriga nämnder för respektive år framgår av bilaga.

Medlen har förbrukats på ett stort antal objekt, 150-200 per år, fördelat på alla stadsdelar i staden och på generella åtgärder. Exempel på generella åtgärder är byte av rännalar och byte/tillskott av parkbänkar. Andra åtgärder görs i samband med att en ombyggnad skall göras av t ex en trafiklösning, då även tillgänglighetsfrämjande åtgärder utförs. En ytterligare inriktning av åtgärder är seminarier, marknadsföring och andra informationsinsatser samt finansiering av forskningsprojekt vid socialtjänstförvaltningen. Medlen har även disponerats av kulturnämnden och idrottsnämnden i enlighet med direktiv från fullmäktige.

Vad gäller fördelning av resurser per stadsdelsnämnd har ambitionen i tillgänglighetsprojektet varit att sprida ut insatser över hela staden. I redovisningen till gatu- och fastighetsnämnden av arbetet under år 2000 anges att ambitionen var att sprida insatserna så jämnt kategorivis och geografiskt som möjligt. Av redovisningar framgår att vissa stadsdelar erhållit förhållandevis stor andel av resurserna. Projektledningen redovisar att framförda behov och graden av engagemang påverkat utfallen för respektive stadsdel.

Enligt kommunfullmäktige ska per år 10 miljoner kronor användas för idrottsanläggningar och 5 miljoner kronor inom kulturområdet. Redovisning av hur dessa medel används sker under avsnitten 7.3 resp. 7.4.

Inom gatu- och fastighetsnämndens eget ansvarsområde har projektet lagt ner stora ansträngningar på att öka kunskap om och väcka intresse för tillgänglighetsfrågor. Efter några år har projektet blivit en intern remissinstans för såväl ombyggnads- som nybyggnadsärenden. Projektet har även reviderat riktlinjer för den yttre miljön, vilket resulterat i det sk utemiljöprogrammet. Finansiering har vidare skett av stadsbyggnadsnämndens "Entré Stockholm".

Projektet har finansierat en anställning vid projekt Hammarby Sjöstad och delfinansierat forskning vid socialtjänstförvaltningen angående tillgänglighet i Hammarby Sjöstad. Det är oklart hur forskningsresultaten spridits och använts. Någon presentation för gatu- och fastighetsnämnden har inte skett. Hösten 2002 föreslog socialtjänstförvaltningen att hittills gjorda studier skulle sammanställas och någon form av slutrapport tas fram. Socialtjänstförvaltningen har emellertid inte fått klart besked angående detta.

Tillgänglighetsprojektet har förankrat sina förslag och idéer hos stadsdelsnämnderna och deras lokala handikappråd. Projektet vill också få synpunkter på hur arbetet hittills gått direkt från handikapporganisationerna.

Inriktningen för de fortsatta tillgänglighetsåtgärderna för stadsdelarna är att tillgänglighetsplaner upprättas för samtliga. Arbete pågår med Bromma, Vantör och Östermalm. En handlingsplan för tillgänglighetsprojektet år 2003-2006 kommer därefter troligtvis att presenteras för gatu- och fastighetsnämnden under våren 2003. Åtgärdsplan för tillgänglighetsprojektet 2003 presenterades för nämnden i december 2002.

En handikapplan för gatu- och fastighetsnämnden 2003 beräknas vidare presenteras i första tertialrapporten för nämnden i maj 2003.

Stadens egna byggnader

Enligt direktiven för tillgänglighetsarbetet skall medlen även disponeras till att göra lokaler som ägs och förvaltas av gatu- och fastighetsnämnden tillgängliga. Under år 1999 beslöt dock kontoret att fastighetsförvaltningen skulle hyresfinansiera sina åtgärder för ökad tillgänglighet. Detta har medfört att få åtgärder genomförts då många hyresgäster (bl.a. stadsdelsnämnder) har svårt att finansiera hyreshöjningar. Fastighetsförvaltningen är, till skillnad från övriga kontoret, en sluten redovisningsenhet. Gatu- och fastighetskontoret har därför inte sett någon möjlighet att rent redovisningstekniskt hantera finansiering från de särskilda tillgänglighetsmedlen.

Inom fastighetsförvaltningen framhålls att åtgärder görs i samband med större om- och tillbyggnader, främst av sjukhem och barnstugor.

Entré Stockholm

Tillgänglighetsprojektet har finansierat framtagandet av en tillgänglighetsguide "Entré Stockholm". Stadsbyggnadsnämnden svarar för arbetet med att ta fram den och har till och med år 2002 förbrukat 6,2 mkr för guiden. Arbetet

har omfattat att bearbeta ett grundmaterial som Byggettan tagit fram samt att utveckla ett system för guiden. Entré Stockholm skall visa hur tillgängligheten är till olika lokaler dit allmänheten har tillträde, exempelvis affärer, restauranter, frisörer och muséer. Guiden innehåller ingen bedömning av om tillgängligheten är bra eller dålig utan beskriver såväl i text som bildform hur det ser ut. Guiden är fortfarande under utveckling. Enligt förvaltningen kommer den första etappen, som omfattar Kungsholmen och Södermalm, att läggas ut på internet under våren 2003.

Tillgänglighetsguider har även tagits fram av idrottsnämnden och kultur-
nämnden

Revisionskontorets kommentarer

I tillgänglighetsprojektet har ett omfattande arbete utförts under åren och det har varit en ambition att förankra åtgärder hos berörda nämnder och deras handikappråd. Projektet har även bedrivit ett omfattande informations- och marknadsföringsarbete. Det är också positivt att åtgärder genomförts för så pass stor del av anslagna medel – 384 miljoner kronor eller 96 % av budgeterade 400.

Det är dock svårt att se en medveten strategi/policy för val av åtgärder. Strategin har varit att passa på när annat görs samt att sprida resurserna jämnt över staden. Utfallet har dock inte blivit särskilt jämnt. De mest engagerade stadsdelarna har troligen fått mer utfört. De åtgärder som genomförts präglas av generella punktinsatser utan sammanhang med omgivningen. Om det är möjligt för den funktionshindrade att komma till t. ex. den anpassade parksoffan beaktas inte. Åtgärderna utgår således inte från brukarens/den funktionshindrades perspektiv. Det torde exempelvis ge bättre effekt om åtgärderna prioriteras från frekventa transport- och gångsträckor.

Det är otillfredsställande att gatu- och fastighetsnämnden inte har kunnat använda de medel som kommunfullmäktige särskilt avsatt för tillgänglighetsprojekt till åtgärder i stadens egna lokaler. Än märkligare blir det när anledningen tycks vara rent redovisningsteknisk. Revisionskontoret vill framhålla att det väl torde gå att förena förvaltningsformen slutna redovisningsenhet med finansiering av investeringar från annat håll än hyresgästerna. Kommunfullmäktige har anvisat medel för tillgänglighetsåtgärder och angett att de även ska användas för lokaler som förvaltas av gatu- och fastighetsnämnden. Det är oacceptabelt att detta inte har följts.

Tillgänglighetsprojektet har karaktären av projekt. Det lever delvis sitt eget liv inom gatu- och fastighetskontoret. Projektledningen har t.ex. först efter ansträngningar getts möjlighet att vara intern remissinstans vid framtagande av nya projekt/nybyggnadsplaner. Vidare har noterats att till- och ombyggnadsarbeten vid Stadsarkivet har påbörjats utan samråd med tillgänglighetsprojektet. Flera tillgänglighetsåtgärder ingår i dessa arbeten.

Gatu- och fastighetsnämnden styr tillgänglighetsarbetet genom flera olika dokument. Inför år 2003 finns åtgärdsplan för tillgänglighetsprojektet, handlingsplan för tillgänglighetsåtgärder åren 2003-2006 är på väg, liksom handikapplan för nämnden år 2003. I nämndens verksamhetsplan är synen på tillgänglighet summarisk. Samordning och ett integrerat synsätt på arbetet för ökad tillgänglighet i all verksamhet torde försvåras av antalet styrdokument.

Snart har staden tre tillgänglighetsguider; en över idrottsanläggningar, en över kulturella institutioner och en med diverse lokaler. Den sistnämnda tas fram på försök över Södermalm och Kungsholmen. Den har till och med år 2002 kostat 6,2 mkr utan att ännu vara tillgänglig. Någon samordning förefaller heller inte ske mellan de nämnder som tar fram tillgänglighetsguider. Även här efterlyser revisionskontoret att man utgår från den funktionshindrades perspektiv.

7.2 Övrigt tillgänglighetsarbete vid gatu- och fastighetsnämnden

Upprustning och underhåll av gator och parker inom staden sköts av region innerstad respektive region ytterstad.

Region ytterstad

Regionen har med hjälp av konsulter arbetat fram ett program ”Lekplats för alla” som alltid används vid upprustningar av parker. I förfrågningsunderlaget vid upphandling läggs programmet som en bilaga till Utemiljöprogrammet. Regionen har också deltagit i arbetet med att revidera och komplettera Utemiljöprogrammet.

En person från förvaltningens tillgänglighetsprojekt är alltid med från start i projekt i den ordinarie verksamheten där tillgänglighetsåtgärder ingår. De intervjuade vid regionen upplever att tillgänglighetsfrågor har blivit en naturlig del i den ordinarie upprustnings- och byggprocessen och menar därför att tillgänglighetsprojektet borde integreras i den ordinarie verksamheten.

Region innerstad

Utöver Utemiljöprogrammet använder regionen ”Stenstadens gatumiljö ” och ” Teknisk handbok ”. Vid upphandlingar finns dessa program med i förfrågningsunderlaget.

Regionen har upprättat ett ” Parkprogram ” som innehåller tillämpliga delar från program och planer avseende utemiljön. Bl. a har programmet ” Stenstadens gatumiljö ” inarbetats i parkprogrammet. Sex övergripande strategier föreslås i parkprogrammet varav en framhåller vikten av bättre nåbarhet och framkomlighet. Vidare anges att särskild uppmärksamhet ska ges barns och funktionshindrades möjligheter att ta sig till och runt i park- och naturmark. Programmets huvudsyfte är att skapa samordning, samförstånd och samspel mellan förvaltningar och konsulter genom generella mål, program, råd och riktlinjer. Programmet har remitterats till samtliga stadsdelsnämnder, stads-

muséet, skönhetsrådet, stadsbyggnadsnämnden, miljö- och hälsoskyddsnämnden, gatu- och fastighetsnämndens handikappråd samt Astma- och allergiförbund

Regionen menar att tillgänglighetsarbetet bör bedrivas i projektorganisation, som sker idag. På detta sätt genomförs åtgärder för ökad tillgänglighet snabbare än om de integreras i den ordinarie verksamheten.

Revisionskontorets kommentarer

Tillgänglighetsfrågor beaktas i den ordinarie verksamheten. Dock kan noteras att byråerna har olika syn på hur tillgänglighetsarbetet ska bedrivas inom gatu- och fastighetskontoret. En samordning och samverkan mellan de två regionerna när det gäller tillämpningen av olika program och riktlinjer verkar inte alltid ske, men är önskvärd.

7.3 Idrottsnämndens tillgänglighetsarbete

I det idrottspolitiska programmet för Stockholms stad framhålls att målet är att alla idrottsanläggningar i staden på lång sikt ska göras tillgängliga för personer med funktionshinder. Vid nyprojektering och ombyggnad ska kraven på tillgänglighet vara högt ställda.

Idrottsnämnden beslutade 2002-03-19 om handikapplan för idrottsförvaltningen för år 2002. Normalt ska berörd nämnd ta ställning till handikapplanen i samband med beslut om verksamhetsplan. Av idrottsnämndens handikapplan framgår att målet är att uppnå god tillgänglighet i alla anläggningar.

Enligt de anvisningar som gäller för arbetet med handikapplaner ska gällande plan följas upp i samband med verksamhetsberättelsen. Idrottsnämnden har dock inte genomfört någon uppföljning av handikapplanen för 2001.

Idrottsförvaltningen har genomfört inventeringar vid ett 30-tal anläggningar för att kartlägga anläggningarnas tillgänglighet för personer med olika former av funktionshinder. Målet är att samtliga anläggningar ska inventeras. Inventeringarna har gjorts i samråd med handikappföreningar och idrottsnämndens handikappråd.

Av de 100 miljoner kronor som staden från år 1999 avsatt årligen till åtgärder för att öka tillgängligheten i staden har 10 per år från år 2000 gått till idrottsnämnden. Under år 2000 genomfördes inventeringar vid 20 anläggningar. Arbetet koncentrerades till inventeringar och uppbyggnad av organisation för tillgänglighetsarbetet inom förvaltningen, vilket förklarar att åtgärder endast genomfördes för 1,9 miljoner kronor. För år 2001 utfördes åtgärder för 8,2 miljoner kronor, medan för år 2002 har hela anslaget på 10 miljoner kronor förbrukats. Några av de anläggningar som hittills gjorts tillgängliga är Grimsta- och Enskede ridhus, Eriksdalshallen, Skärholmens sim- och idrotts-hall och Sandsborgsbadet. Arbeta med att handikappanpassa anläggningar

genomförs också inom ramen för ordinarie investeringsprogram och finansieras därmed över investeringsbudgeten. Förvaltningen upplever att samarbetet med tillgänglighetsprojektet fungerar bra.

Vid idrottsförvaltningens projekt för nybyggnation och/eller ombyggnad inarbetas tillgänglighet i planeringsskedet genom att förvaltningens programansvarige för handikapplanering deltar redan i starten av planeringsprocessen. När ett preliminärt program är klart redovisas detta för nämndens handikappråd som får lämna synpunkter. Därefter behandlas programmet av idrottsnämnden. En projektledare vid förvaltningens fastighetsavdelning är ansvarig för genomförandet av byggnationen.

Revisionskontorets kommentarer

Revisionskontoret anser att idrottsnämnden arbetar på ett strukturerat sätt med prioritering av åtgärder för ökad tillgänglighet. Det lokala handikapprådet involveras på ett bra sätt i detta arbete.

7.4 Kulturnämndens tillgänglighetsarbete

Det övergripande målet enligt kulturnämndens handikapplan är att göra Stockholm till en stad för alla och att göra det möjligt för personer med funktionshinder att kunna leva på jämlika villkor med människor utan funktionshinder. Nämndens handikapplan följer den struktur som staden har anvisat. Planen tas årligen av nämnden som en del av verksamhetsplanen. I sin verksamhetsberättelse följer nämnden årligen upp handikapplanen.

Som grund för förvaltningens tillgänglighetsåtgärder ligger en inventering av tillgängligheten som genomförts för nämndens samtliga lokaler. Prioritering av vad som bör åtgärdas görs i samarbete med avdelningschefer och företrädare för tillgänglighetsprojektet vid gatu- och fastighetskontoret. Nämndens handikappråd, där även Stadsteatern ingår, deltar inte i själva prioriteringen. Förslagen arbetas in i nämndens handikapplan som behandlas i handikapprådet innan den fastställs av nämnden. Rådet får också löpande information om hur genomförandet av tillgänglighetsåtgärderna fortskrider och om justeringar av planen behöver göras. Rådet förlägger ibland sina sammanträden till lokaler där tillgänglighetsåtgärder har genomförts. Detta för att på plats ta del av resultatet.

Av tillgänglighetsprojektets 100 miljoner kronor per år har sedan 2000 5 miljoner kronor årligen avsatts för insatser inom kulturnämndens ansvarsområde, dvs de två förvaltningarna stadsarkivet och kulturförvaltningen. År 1999 avsatte kommunfullmäktige 5 miljoner kronor direkt i kulturnämndens budget. För år 2002 har kulturförvaltningen förbrukat 5,2 miljoner kronor. Exempel på vad som åstadkommits under året är rullstolshissar, ramper och ombyggnad vid en handfull enheter inom Kulturskolan, ombyggnader och installation av dörrautomatik vid Blå Porten (Liljevalchs), Stadsbiblioteket och stadsdelsbiblioteken och två enheter inom Kulturhuset.

Under år 2001 förbrukades 4,4 miljoner kronor. Bland annat framställdes en ny, utökad och förbättrad upplaga av Tillgänglighetsguiden, som är en inventering av tillgängligheten i Stockholms alla bibliotek, biografer, konsertsalar, konsthallar, museer och teatrar. Den omfattar således inte enbart stadens egna verksamheter och institutioner. Guiden finns tillgänglig även på kulturförvaltningens hemsida med kartor och ljud. År 2000 förbrukades 4,6 miljoner kronor. Då installerades nya automatiska entrédörrar och hörselslingor i Kulturhuset för totalt 1,7 miljoner kronor och tre enheter inom Vår teater tillgänglighetsanpassades för sammanlagt 1,9 miljoner kronor.

Revisionskontorets kommentarer

Revisionskontoret anser att kulturnämnden arbetar på ett strukturerat sätt med genomförande av åtgärder.

7.5 Tillgänglighetsarbete vid Hägerstens stadsdelsnämnd

I stadsdelsnämndens handikapplan anges målen för det långsiktiga arbetet med att skapa goda villkor för funktionshindrade inom stadsdelen. Följande fem mål är angivna i planen:

- Handikappfrågorna ska ingå som en naturlig del i alla verksamheter.
- Personer med funktionshinder ska få det stöd och den service som de behöver.
- Förvaltningens lokaler och lokaler som förvaltningen nyttjar eller stödjer ekonomiskt ska vara tillgängliga för alla.
- Stadsdelens utemiljö ska vara tillgänglig för alla.
- Medarbetarna inom förvaltningen ska ha hög kompetens kring funktionshinder och funktionshindrades levnadsvillkor.

Vidare anges i planen att den ska vara ett levande dokument i alla verksamheter, inte bara en angelägenhet för de som redan är insatta i frågor som rör funktionshinder. Arbetet som bedrivs enligt handikapplanen följs upp varje år och utvärderas i samband med nämndens verksamhetsberättelse.

Stadsdelsnämnden har tidigare inte följt stadens mall och anvisningar för upprättande av handikapplan. Nämnden menar att mallen är svår att orientera sig i och därför blir handikapplanen inte läst. Den bör utformas på ett enklare sätt. Från år 2003 har dock nämnden utformat sin handikapplan enligt stadens anvisningar. Nämnden framställer också för år 2003 en mer lättläst version med särskilt viktiga delar från handikapplanen.

Handikapprådet arbetar kontinuerligt med att kartlägga de brister som finns i utemiljön och lämnar önskemål till förvaltningen om förslag till olika tillgänglighetsåtgärder. På samma sätt arbetar rådet med genomgång av förvaltningens egna lokaler.

Det lokala handikapprådet inom stadsdelen Hägersten samverkar med det lokala pensionärsrådet i olika frågor. Förvaltningen och handikapprådet samverkar också med lokala företagarföreningar inom stadsdelen och med SL.

Samarbetet med gatu- och fastighetsnämnden kring tillgänglighetsåtgärder upplevs som positivt. Samverkan sker också med närliggande stadsdelsnämnder i frågor om tillgänglighet i samband med samrådsförfarande och yttrande över förslag till detaljplan. Stadsdelsnämnden anser dock att det brister i kommunikationen med socialtjänstnämnden. Stadsdelsförvaltningen anser dock att det brustit i kommunikationen med socialtjänstförvaltningen vad gäller möjligheten att lämna synpunkter på anvisningar till de lokala handikapplanernas utformning och innehåll.

Förvaltningens och handikapprådets samverkan med lokala företagarföreningar och SL har medfört att åtgärder för förbättrad tillgänglighet utförts. Som exempel kan nämnas att flera affärsinnehavare i Västertorps centrum monterat ramper i entrén till sin affär och att det i tunnelbanans entréhall vid Hägerstensåsen installerats hiss.

Revisionskontorets kommentarer

Arbetet med att öka tillgängligheten inom stadsdelen är en av flera prioriterade frågor inom förvaltningsledningen. Strävan är att integrera tillgänglighetsarbetet i den dagliga verksamheten vilket bl. a sker genom olika informationsinsatser riktade till anställda och förtroendevalda. Positivt är också att handikapprådet och pensionärsrådet samarbetar.

7.6 Tillgänglighet i Hammarby sjöstad

Enligt beslut i kommunfullmäktige 1998 ska Hammarby Sjöstad bli en spjutspets vad gäller tillgänglighet. ”Detta är ett unikt tillfälle att kombinera ekologiskt tänkande med krav på tillgänglighet. De eventuella konflikter som kan finnas mellan tillgänglighet och ekologiskt byggande måste lösas. Detta är en utmaning som staden prioriterar högt.”

Någon definition av vad spjutspets innebär har inte dokumenterats. För styrning och ledning av utbyggnaden finns en projektorganisation inom gatu- och fastighetskontoret. Enligt projektledningen innebär ”spjutspets-kravet” att tillgängligheten skall vara bättre än i andra jämförbara projekt och en god förebild för andra. Enligt revisionskontoret räcker det då inte ens med att följa plan- och bygglagen och Boverkets byggregler. Här måste rimligen högre ambitioner gälla. Gatu- och fastighetsnämndens utemiljöprogram bör åtminstone gälla. För den inre miljön har staden inte utarbetat något motsvarande program.

I ledningsgruppen för projektet Hammarby Sjöstad ingår för närvarande ingen företrädare för tillgänglighetsfrågor. För dessa frågor finns en beredningsgrupp där representanter från handikappråden i Katarina Sofia stadsdels-

nämnd, stadsbyggnadsnämnden och gatu- och fastighetsnämndens handikappråd ingår. Gruppen har endast träffat projektchefen för Hammarby Sjöstad vid ett fåtal tillfällen.

Gatu- och fastighetsnämndens tillgänglighetsprojekt har finansierat utvärdering av Hammarby Sjöstad avseende målet att sjöstaden ska vara en spjutspets. Utvärderingen har gjorts av forsknings- och utvecklingsenheten vid socialtjänstförvaltningen. Resultaten har redovisats i fyra rapporter med den gemensamma rubriken "Hammarby Sjöstad - tillgänglig för alla?".

Utvärderingen visar bl.a. att de olika aktörerna i plan- och byggprocessen förhandlat fram lösningar som inte uppfyller de högt ställda kraven på tillgänglighet. Avsaknaden av mer precisa och konkreta riktlinjer för "spjutspets-kraven" har gjort att man inte kan göra någon riktig uppföljning. Tillgängligheten är ofta resultatet av förhandlingar där det kompromissats mellan olika krav och ambitioner. I förhandlingarna ställs krav på ekonomi, säkerhet, teknik och/eller estetik mot krav på tillgänglighet som också handlar om krav på säkerhet och trygghet.

Utvärderingsrapporterna har inte redovisats i gatu- och fastighetsnämnden. Socialtjänstförvaltningen föreslog dessutom under hösten 2002 att den skulle göra en avslutande utvärdering, men har ännu inte fått något ställningstagande från projektledningen vid gatu- och fastighetskontoret (februari 2003). Den avslutande utvärderingen avser att genom intervjuer med byggnadsarbetare kartlägga hur de utför tillgänglighetsåtgärder. På grund av att finansieringen av en sådan utvärdering inte lösts ännu har den inte påbörjats. Revisionskontoret anser att det är angeläget att en avslutande utvärdering genomförs.

I samband med bostadsutställningen Bo02 visade handikapporganisationer på många brister i tillgängligheten. En redovisning gjordes i gatu- och fastighetsnämnden i oktober 2002, varvid konstaterades "att vissa brister ligger inom nämndens område och beror på förbiseende eller på att området ännu inte är färdigställt. Dessa kommer att åtgärdas snarast. Vissa anmärkningar avser förhållanden, som baseras på målkonflikter, där tillgänglighetsaspekterna inte till fullo kunnat tillgodoses, medan många anmärkningar avser förhållanden inom byggnader och på kvartersmark, där fastighetsägarna har ansvaret för utformningen".

Framhållna brister har successivt i efterhand åtgärdats av gatu- och fastighetskontoret. Erfarenheter har dokumenterats och checklista för kontroll av att tillgänglighetsåtgärder utförs och utförs på rätt sätt har tagits fram.

I stadens budget för år 2003 anges att "*Hammarby Sjöstad uppvisar, trots ambitiösa program, stora brister i handikappanpassningen. Dessa brister måste nu rättas till så att Hammarby Sjöstad blir en spjutspets när det gäller tillgänglighet.*"

Revisionskontorets kommentarer

Hammarby Sjöstad skall vara en spjutspets vad gäller tillgänglighet. Vad det innebär har inte definierats. En rad brister har konstaterats i samband med bostadsutställningen Bo02 och åtgärdats i efterhand. Andra brister anses vara fastighetsägarens sak. En hel del kompromisser mot andra krav har gjorts. Mycket tyder på att tillgängligheten fått stå tillbaka, åtminstone sett utifrån deklarationen om spjutspets.

I projektledningen ingår ingen företrädare för tillgänglighetsfrågor, vilket revisionskontoret anser vara märkligt, då tillgänglighet är högt prioriterad från stadens sida. Gatu- och fastighetsnämnden har inte definierat vad som avses med spjutspets. Projektledningen har heller ännu inte klargjort sin syn på tillgänglighet och vilka krav som ställs på byggherrar och andra aktörer.

De riktlinjer som finns är det s k utemiljöprogrammet, som antogs av gatu- och fastighetsnämnden 2001-05-29. Det är emellertid inte uttalat att det är det som gäller för att vara/bli en spjutspets. Motsvarande program finns dessutom inte för den inre miljön.

Det är vidare oklart hur projektledningen tagit till sig den utvärdering av Hammarby Sjöstad som socialtjänstförvaltningen gjort. Ingen redovisning av slutsatser med anledning av utvärderingen har gjorts i gatu- och fastighetsnämnden.

Revisionskontoret anser det angeläget att gatu- och fastighetsnämnden tydligt redovisar vilka krav och riktlinjer som ska gälla för byggherrar och andra aktörer för att syftet att bli en spjutspets ska uppnås. Det kan bli onödigt dyrt för staden att, som i samband med utställningen Bo02, åtgärda brister i efterhand.

8 Stadens genomförande av åtgärder för ökad tillgänglighet – sammanfattande kommentarer

Ett av målen i handikapplanen är att ”All ny- och ombyggnation ska planeras så att byggnaderna blir tillgängliga för alla. De brister som finns i inre och yttre miljöer ska successivt åtgärdas”. Det innebär att plan- och byggprocessen måste utformas så att detta mål kan uppnås. Stadens ambitionsnivå avseende tillgänglighet bör inarbetas redan i översiktsplanen. Där bör också stadens övriga prioriterade krav och ambitioner skrivas in. Kraven bör också skrivas in i markanvisnings- och exploateringsavtal som staden tecknar med byggherrar. I dag ingår ofta utemiljöprogrammet som en bilaga till markanvisningsavtalen, men i övrigt saknas för det mesta tillgänglighetskrav. Staden har heller ingen uppföljning/kontroll av att de krav som ställs efterlevs av byggherren. Enligt revisionskontoret måste uppföljning/kontroll alltid ske för att säkra att stadens krav uppfylls och därmed även minimera risken för att åtgärder behöver vidtas i efterhand. Metoder för att mäta effekter av olika insatser bör samtidigt införas.

I staden finns ett antal program innehållande riktlinjer som anger hur staden ska göra utemiljön tillgänglig och användbar för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. Som exempel på program kan nämnas *Utemiljöprogrammet*, *Lekplats för alla*, *Stockholms parkprogram*, *Stenstadens gatumiljö* och *Teknisk handbok*. Revisionskontoret konstaterar att programmen inte har tydlig koppling till stadens handikapplan utan är mer ett stöd för det interna arbetet inom den nämnd som utarbetat programmet. Avsaknaden av koppling till stadens handikapplan medför också att uppföljning inte sker gentemot stadens policy. Vidare når inte alltid information om programmen och dess innehåll fram till berörda nämnder.

Staden bör samla alla program och riktlinjer i ett dokument som beskriver hur arbetet med tillgänglighet ska bedrivas och de mål som staden har med detta arbete.

Från år 1999 till och med år 2002 har 384 miljoner kronor förbrukats i den särskilda satsningen på åtgärder för att öka tillgängligheten i staden. Det är emellertid svårt att se en tydlig strategi/policy för val av åtgärder. Revisionskontoret anser att staden bör fastställa en strategi som beskriver prioriterade åtgärder för ökad tillgänglighet. På så sätt ökar sannolikheten för att så god effekt som möjligt uppnås med avsatta medel.

Under år 1999 beslöt gatu- och fastighetsnämnden att åtgärder som vidtas för ökad tillgänglighet i lokaler som ägs och förvaltas av gatu- och fastighetsnämnden ska finansieras genom hyreshöjningar trots att särskilda medel finns avsatta i gatu- och fastighetsnämndens budget för tillgänglighetsåtgärder. Detta har medfört att få åtgärder utförts i stadens egna lokaler eftersom de nämnder som är hyresgäster har svårt att klara hyreshöjningar inom sina budgetar. Revisionskontoret finner detta mycket märkligt och anser att kommunfullmäktiges avsikt med de extra medlen inte har beaktats.

Bostadsområdet i Hammarby Sjöstad har, trots stadens höga målsättning om ”spjutspets” vad gäller tillgänglighet för funktionshindrade, fått mycket klagomål från handikapporganisationerna för dålig tillgänglighet. I projektledningen finns heller ingen företrädare för tillgänglighetsfrågorna. Någon konkretisering från gatu- och fastighetsnämnden av vad det innebär att området ska bli en spjutspets när det gäller tillgänglighet har heller inte presenterats.

Hans Classon
Projektledare

Elisabeth Englund
Revisor

Eva Lundberg
Revisor

Karin Wikström
Revisor

Bilaga

Tillgänglighetsprojektets redovisning av kostnader för tillgänglighetsåtgärder åren 1999 - 2002

Stadsdel,nämnd (Tkr)	1999	2000	2001	2002	Summa
Kista	311	241	297	657	1 506
Rinkeby	10	42	574	801	1 427
Spånga-Tensta	73	4 208	1 095	856	6 232
Hässelby-Vällingby	4 403	17 810	13 353	1 629	37 195
Bromma	3 600	17 247	12 968	6 260	40 075
Enskede-Årsta	1 267	2 495	818	577	5 157
Skarpnäck	592	6 459	1 169	2 337	10 557
Farsta	1 193	2 003	5 484	3 022	11 702
Vantör	733	1 648	711	1 807	4 899
Älvsjö	319	4 821	621	740	6 501
Liljeholmen	0	615	865	522	2 002
Hägersten	117	3 741	2 391	5 210	11 459
Skärholmen	269	3 241	6 526	4 204	14 240
Summa ytterstad	12 887	64 571	46 872	28 622	152 952
Kungsholmen	3 518	6 788	3 704	8 442	22 452
Norrmalm	4 687	6 185	5 543	7 374	23 789
Östermalm	3 587	4 860	5 632	10 757	24 836
Maria-Gamla Stan	3 767	14 182	8 161	7 146	33 256
Katarina-Sofia	2 279	4 052	3 253	3 180	12 764
Summa innerstad	17 838	36 067	26 293	36 899	117 097
Gemensamt, hela staden	17 159	27 113	21 367	23 277	88 916
Kulturnämnden	0*	4 664	4 410	5 550	14 624
Idrottsnämnden	0**	1 905	8 156	10 255	20 316
Bidrag från Vägver- ket	-525	-2 700	-4 259	-2 243	-9 727
Summa	47 359	131 620	102 839	102 360	384 178

* egen budget

**ingår i gemensamt hela staden